

UNIVER
ZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jernej Bradeško

**Vloga hrvaških oboroženih sil v vojni v Bosni in
Hercegovini**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jernej Bradeško

Mentor: izr. prof. dr. Uroš Svete

**Vloga hrvaških oboroženih sil v vojni v Bosni in
Hercegovini**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju za vso strokovno pomoč pri nastajanju diplomskega dela.

Iskrena zahvala velja tudi družini in prijateljem, ki so mi v času študija pomagali in me vzpodbujali.

Na tem mestu želim izpostaviti svojo mamo, žal prezgodaj pokojno, ki ji to diplomsko delo posvečam, ter svojega očeta, ki sta mi bila med študijem ves čas v pomoč. Hvala vama, to diplomsko delo je tudi vajuin uspeh.

Posebej pa bi se zahvalil tudi tebi Janja, da si me vzpodbujala in nesebično prevzemala nase moje obveznosti z najinima puncama v času mojega študija.

VLOGA HRVAŠKIH OBOROŽENIH SIL V VOJNI V BOSNI IN HERCEGOVINI

Okrog vojne v Bosni in Hercegovini je danes znanega že veliko. Gre za najbolj brutalen konflikt v Evropi po koncu druge svetovne vojne. Vojna je bila tako silovita zaradi specifične varnostne situacije, v kateri je nastala, kot tudi dejstva, da je šlo za nasprotovanja na nacionalni in verski osnovi. Med najodmevnejše dogodke vojne spadajo poboji na sarajevski tržnici Markale, genocid v Srebrenici ter zrušitev starega mosta v Mostarju. Vojni filmi in poročanje medijev v veliki meri zaobidejo usodo najmanjšega od treh konstitutivnih narodov v državi – Hrvatov. Ti so bili v BiH v začetku devetdesetih let dvajsetega stoletja kot že nič kolikokrat do sedaj ponovno na preizkušnji. Vojna je povezala Hrvate v BiH s tistimi v matični sosednji Republiki Hrvaški v borbi proti skupnemu nasprotniku za isti cilj. Hrvati so svoj obstoj v BiH na koncu obranili, niso pa uspeli doseči ciljev, ki so si jih zastavili. Po daytonskem sporazumu so namreč konstitutivni le še uradno. So edini konstitutivni narod v državi brez svoje entitete, svoje politične interese pa artikulirajo v vse bolj unitarni Federaciji Bosni in Hercegovini.

Ključne besede: Bosna in Hercegovina, hrvaške oborožene sile, bošnjaško-hrvaški spopad, daytonski sporazum.

ROLE OF THE CROATIAN ARMED FORCES IN THE BOSNIAN CIVIL WAR

Enough has been said about the war in Bosnia and Herzegovina, the most brutal war after the Second World War. It was so violent because of a specific security situation in which it had developed as also because it was about religion and national differences. The most widely known events are the massacre on the Markale market in Sarajevo, the Srebrenica genocide and the destruction of the Old Bridge in Mostar. However, films and media largely avoided reporting on the destiny of the smallest of the three constitutive nations – the Croats. They were, as many times before, put to the test at the beginning of the 1990s in Bosnia and Herzegovina. The war connected the Croats living in Bosnia and Herzegovina with their brothers in Croatia in their fight against the same enemy and for the same cause. The Croats in Bosnia and Herzegovina defended their existence, but failed to achieve their goals. Since the Dayton Agreement the Croats have been a constitutive nation only on paper. They are the only constitutive nation without their own entity and are forced to articulate their political interests in the increasingly unitary Federation of Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, Croatian Armed Forces, Bosnian-Croatian war, Dayton Agreement.

KAZALO

1	UVOD	8
2	METODOLOŠKI OKVIR	11
2.1	Predmeti in cilji preučevanja	11
2.2	Hipotezi	11
2.3	Metodološki pristop	11
2.4	Omejitve	12
3	OPREDELITEV POJMOV	13
3.1	Vojna	13
3.2	Oboroženi spopad	14
3.3	Oborožene sile	15
3.4	Hrvaške oborožene sile	16
3.4.1	Hrvaški obrambni svet	16
3.4.2	Hrvaške obrambne sile	17
3.4.3	Hrvaška vojska	18
4	BIH IN HRVATI V BIH PRED ZAČETKOM VOJNE	20
5	POTEK OBOROŽENIH SPOPADOV	23
5.1	Leto 1992	23
5.1.1	Bosanska Posavina	23
5.1.2	Hercegovina	25
5.1.3	Srednja Bosna	26
5.2	Leto 1993	27
5.2.1	Vance-Ownov mirovni načrt	27
5.2.2	Bošnjaško-hrvaški spopad	27
5.3	Leto 1994	30
5.3.1	Načrt kontaktne skupine za BiH	30
5.3.2	Skupne hrvaško-bošnjaške operacije	30
5.4	Leto 1995	32
5.4.1	Zaključne operacije hrvaških sil	32
5.4.1.1	Operaciji Skok 1 in Skok 2	32
5.4.1.2	Operacija Ljeto 95	33
5.4.1.3	Operacija Nevihta	33
5.4.1.4	Operacija Maestral	34

5.4.1.5 Operacija Južni potez.....	34
6 DAYTONSKI SPORAZUM IN STANJE PO VOJNI	36
7 SKLEP IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ.....	41
8 LITERATURA.....	44
9 PRILOGE	50
9.1 Priloga A: Demografska slika BiH po popisu l. 1991	50
9.2 Priloga B: Hrvške samoupravne skupnosti v BiH l. 1991	51
9.3 Priloga C: Zemljevid BiH.....	52

KAZALO SLIK

Slika 6.1: Politična razdelitev Bosne in Hercegovine v l. 1995, po daytonskem sporazumu .	37
Slika 6.2: Spremembe v kontroli ozemlja vseh treh vojsk po daytonskem sporazumu	38
Slika 6.3: Upravna razdelitev Bosne in Hercegovine po daytonskem sporazumu.....	39

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

ABiH	Armija Bosne i Hercegovine (Vojska Bosne in Hercegovine)
BiH	Bosna in Hercegovina
HDZ	Hrvatska Demokratska Zajednica (Hrvaška demokratična zveza)
HOS	Hrvatske Obrambene Snage (Hrvaške obrambne sile)
HSP	Hrvatska Stranka Prava (Hrvaška stranka prava)
HV	Hrvatska Vojska (Hrvaška vojska)
HVO	Hrvatsko Vijeće Odbrane (Hrvaški obrambni svet)
JNA	Jugoslavenska Narodna Armija (Jugoslovanska ljudska Armada)
NDH	Nezavisna Država Hrvatska (Neodvisna država Hrvaška)
RSK	Republika Srpska Krajina (Republika Srbska krajina)
SDA	Stranka demokratske akcije
SDS	Srpska Demokratska Stranka (Srbska demokratska stranka)
TO	Teritorialna obramba
VRS	Vojska Republike Srpske (Vojska Republike Srbske v Bosni in Hercegovini)

1 UVOD

Na vojno v Bosni in Hercegovini (BiH) je treba gledati v kontekstu zgodovinskih dogajanj na ozemlju te države. Skozi zgodovino je bilo to namreč vključeno v več državnih tvorb, od katerih je vsaka pustila svojo sled na kulturni, verski in etnični sliki prebivalstva. Tudi Bosna je v preteklosti obsegala današnje dele drugih držav, kot recimo v času dinastije Kotormanićev.

Tako je na primer več kot tristo petdeset let vladavine Turkov pustilo za posledico prestop velikega dela krščanskega prebivalstva v islam, kar je vplivalo na kulturno podobo današnje BiH. Gradile so se džamije, mošeje in čaršije, pokrajina pa je dobivala čedalje bolj turško podobo. Po teh trisopetdesetih let življenja v turški državi so prebivalci od Turkov prevzeli tudi nekatere navade in običaje, kar je še danes opazno v mentaliteti ljudi. Nasprotja med kristjani in muslimani v BiH, ki deloma izvirajo iz tistega časa, obstajajo še danes.

Pomembno za razumevanje zadnje vojne je tudi obdobje, ko je bilo današnje ozemlje BiH vključeno v sestavo Neodvisne države Hrvaške (Nezavisna država Hrvatska – NDH). V nepolnih štirih letih druge svetovne vojne je politika genocida te države skupaj s tujimi okupatorji in z državljansko vojno povzročila znatne demografske spremembe (zmanjšanje srbske pravoslavne populacije). Nepovratno je spremenila etnično sestavo prebivalstva, povzročila nepredstavljivo gmotno škodo. Kot posledica slednjega se je Hrvatov, še posebej v BiH, držal pečat ustaštva; iz BiH so se v velikem številu izseljevali, tako da se je njihov relativni delež v prebivalstvu BiH zmanjšal. Prav dogodki iz druge svetovne vojne so bili eden od temeljev novega nacionalizma v poznih osemdesetih letih prejšnjega stoletja. V kombinaciji z evforijo so ob nacionalnem osamosvajanju vseh treh narodov povzročili največjo morijo na evropskih tleh po drugi svetovni vojni.

Drugi kontekst, ki je prav tako pomemben, ko preučujemo vojno v BiH, je kontekst razpada Jugoslavije in celotnega vzhodnega bloka. Ob teh dogodkih je nastala na področju bivših komunističnih držav povsem nova varnostna situacija. Dva od treh narodov, ki so bili in so še konstitutivni v BiH, sta prav tako izoblikovala samostojni državi.

V Socialistični Republiki Srbiji je oblast prevzel vodja komunistov Slobodan Milošević. Z mitingi je prisilil k odstopu neposlušne oblasti v avtonomni pokrajini Vojvodini in v

Socialistični Republiki Črni Gori; izvedel je menjavo slednjih z lojalnimi vodstvi v Beogradu; avtonomni pokrajini Kosovo je ukinil avtonomni status. Med Srbi je dobil status vožda – voditelja, ki bo združil Srbe v enotni državi. Vendar je bil on bolj ali manj le izvajalec politike, katere vzrok je bila srbska intelektualna elita. Srbska akademija znanosti in umetnosti (Srpska Akademija Nauka i Umetnosti – SANU) je namreč spisala znani Memorandum Srbske Akademije Znanosti in Umetnosti. Gre za strateški načrt za reševanje srbskega vprašanja v Jugoslaviji, ki zahteva med drugim tudi premikanje republiških oz. bodočih državnih meja na način, da bodo v skladu z območjem poselitve srbskega naroda. Memorandum asociira na načrt Velike Srbije, ki je obsegala vse ozemlje do črte Karlobag – Karlovac – Virovitica, kar zajema tudi celotno ozemlje BiH, tj. tudi poseljenega s Hrvati in z Bošnjaki. Ker je bila med višjimi častniki Jugoslovanske Ljudske Armade (Jugoslavenska Narodna Armija – JNA) večina Srbov in Črnogorcev, so se Srbi pri svojih načrtih opirali na slednjo.

V Socialistični Republiki Hrvaški je oblast prevzela stranka Hrvaška demokratska skupnost (Hrvatska Demokratska Zajednica – HDZ) pod vodstvom Franja Tuđmana. Stranka je obljubljala uresničitev "tisočletnih hrvaških sanj" oz. osamosvojitve Hrvaške. Nacionalistična retorika, ki je gnala nasprotja med Hrvati in Srbi na Hrvaškem, je podobno vplivala na odnose teh dveh narodov v BiH. Prav tako je imelo hrvaško vodstvo poleg tega teritorialne ambicije v sosednji BiH.

Če k temu prištejemo še zamere iz preteklosti in dejstvo, da niti Hrvati niti Srbi niso želeli ostati v samostojni BiH, je dolga in krvava vojna logična posledica vsega naštetega. Preprečila bi jo lahko mednarodna skupnost, ki pa se je takrat po razpadu blokofske delitve sveta šele formirala oz. je bila šele v procesu iskanja nove zadolžitve (preprečevanja in zaustavljanja konfliktov).

Hrvaški narod je v vojni obranil svoj obstoj v BiH, čeprav je bil le-ta ogrožen. Vloga Hrvaške vojske v vojni v BiH je bila izrazita, saj bi brez nje celotna BiH verjetno 'padla v roke' Srbom. Pozneje se je zaostрил odnos Hrvatov z njihovimi bošnjaškimi zavezniki, kar je pripeljalo do hrvaško-bošnjaške 'vojne v vojni'. Vojna se je po hrvaško-bošnjaškem premirju končala z mirovnim sporazumom.

Vojna je sicer povzročila ogromno žrtev na vseh vpletenih straneh. Ocenjuje se, da je bilo skupaj ubitih več kot 100.000 ljudi. Slednje daje ob velikanski gmotni škodi, številnih vojnih zločinih in dveh milijonih razseljenih oseb v štirih letih spopada pravo sliko o brutalnosti konflikta.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Predmeti in cilji preučevanja

Namen diplomskega dela je analiza vloge hrvaških oboroženih sil v vojni v BiH. Pričujoče delo se bo najprej osredinilo na razčlenitev temeljnih pojmov. Nato bom preučil vlogo Hrvaškega obrambnega sveta (Hrvatsko vijeće obrane – HVO), Hrvaških obrambnih sil (Hrvatske obrambene snage – HOS) in Hrvaške vojske (Hrvatska vojska – HV) od vzpostavitve l. 1991 do zaključnih velikih operacij v letih 1994 in 1995. Analiziral bom demografsko sliko Hrvatov v BiH pred vojno in njihove politične cilje. Zatem bom analiziral potek vojne za vsako leto posebej. Zanimali me bodo sam potek vojaških operacij, v katerih so sodelovale hrvaške oborožene sile; vojni zločini, ki so jih te sile zagrešile; večje bitke, v katerih so se borili pripadniki hrvaških oboroženih sil; notranja nesoglasja na hrvaški strani. Odsek diplomskega dela bo temeljil tudi na političnem ozadju spopada. Eno od poglavij osrednjega dela bo namenjeno analizi daytonskega sporazuma oz. stanja po vojni. Primerjava med tem stanjem in stanjem pred vojno mi bo omogočila potrditi ali ovreči hipotezo.

Cilj diplomskega dela je določiti učinkovitost oz. uspešnost delovanja hrvaških oboroženih sil v vojni v BiH, ter ugotoviti, ali so bili uspehi/neuspehi na bojiščih ustrezno izkoriščeni pri pogajanju o mirovnem sporazumu v Daytonu.

2.2 Hipotezi

Postavil sem dve hipotezi:

- Delovanje hrvaških oboroženih sil v BiH je mogoče označiti kot uspešno.
- Hrvati v vojni v BiH niso dosegli svojih ciljev.

2.3 Metodološki pristop

Za opis stanja pred vojno in stanja po daytonskem sporazumu bom uporabil deskriptivno metodo in za primerjavo med njima komparativno metodo. Interpretiral bom primarne in sekundarne vire, ki pokrivajo predmet raziskovanja. Zgodovinska razvojna analiza mi bo dala osnovo za analiziranje vojne po letih. Žal mi ni uspelo opraviti intervjuja s hrvaškim vojaškim atašejem v Ljubljani, tako da sem se osredinil na teoretične vire.

2.4 Omejitve

Zaradi omejene dolžine diplomskega dela ne morem raziskati vojne na Hrvaškem, čeprav se vojni v nekaterih delih prekrivata in povezujeta. Prav tako bom moral zaradi tega izpustiti širši politični kontekst, saj se bom osredotočil zlasti na oborožene spopade.

3 OPREDELITEV POJMOV

Za razumevanje tega diplomskega dela je treba poznati osnovne pojme, ki opisujejo preučevano tematiko. V spodnjem poglavju so razloženi pojmi vojna, oboroženi spopad in oborožene sile, kar je še dodatno razčlenjeno.

3.1 Vojna

Slovar slovenskega knjižnega jezika opredeli besedo vojna kot "vojaški spopad, navadno med državami" (SSKJ 2000). Terminološka zbirka Evroterm razširi opredelitev z opisom, da je vojna "spor ali sovražnost med dvema ali več strankami, narodi oz. državami, kjer se uporabijo oborožene sile oz. vojaške operacije" (Evroterm 2000).

V strokovni literaturi je definicij vojne mnogo več. Splošno sprejeto definicijo je podal Carl von Clausewitz, pruski teoretik in častnik, ki je vojno opisal kot "nadaljevanje (državne) politike z drugimi sredstvi". V tem kontekstu "druga sredstva" pomenijo uporabo oborožene sile (von Clausewitz v Žabkar 2003, 100).

Clausewitzeva definicija je potrebna dopolnitve zavoljo časa, v katerem je nastala. Takrat so namreč vojno po večini vodile suverene države ali državne zveze. V današnjem času pa v ospredje stopajo številni drugi akterji, denimo politično organizirane skupine, organiziran kriminal, teroristi ter številni drugi nedržavni akterji. Prav tako Clausewitz vojno razume predvsem kot uporabo vojaške sile za uničenje ali podreditev sovražnika, medtem ko se v današnjem času za doseg tega cilja uporabljajo tudi drugi pristopi. Tako recimo poznamo termine gospodarska, medijska, psihološka, propagandna vojna in preostale načine (diplomatski pritisk) doseganja cilja. Zaradi novih okoliščin je tako potrebna nova oz. posodobljena definicija vojne, s katero se bodo ločili od vojne konflikti, ki niso ne vojne in niti ne dopuščajo stanja miru (Žabkar 2003, 101–102).

Zato sta v novejših definicijah vojne dodana dva kriterija (Kaldor in Vashe v Žabkar 2003, 102):

- v opazovanem letu mora biti ubitih vsaj 1000 udeležencev oboroženih spopadov;
- v oboroženih bojih mora biti eden od udeležencev država s svojimi silami (vojsko, policijo), medtem ko je nasprotnik lahko druga država ali pa organizirana politična

skupina (ali gibanje), ki se z orožjem v roki bojuje za politične cilje.

Kakor vidimo, lahko konflikt v BiH opredelimo kot vojno, saj izpolnjuje oba potrebna postulata iz definicije vojne.

3.2 Oboroženi spopad

Pravno ustrežnejši izraz od vojne je njena sopomenka oboroženi spopad, saj predvideva uporabo mednarodnega prava oboroženih spopadov v točno določenih okoliščinah. Učbenik Mednarodno pravo oboroženih spopadov kot primerno in vseobsežno definicijo oboroženega spopada navaja, da *"oboroženi spopad pomeni oborožene sovražnosti določene intenzitete, ki presega raven posamičnih osamljenih spopadov, med oboroženimi silami dveh ali več držav, ali med državo in eno ali več organiziranimi nedržavnimi oboroženimi skupinami, ali med takšnimi organiziranimi nedržavnimi oboroženimi skupinami, in ki sprožijo uporabo prava oboroženih spopadov"* (Sancin in drugi 2009, 51).

Nadalje se oboroženi spopadi po mednarodnem pravu delijo na notranje nemire in napetosti, mednarodne oborožene spopade, nemednarodne oz. notranje oborožene spopade in internacionalizirane notranje oborožene spopade (Sancin in drugi 2009, 81–82).

Pri notranjih nemirih in napetostih se mednarodnega prava oboroženih spopadov ne uporablja. V nasprotju s tem pa se mednarodno pravo oboroženih spopadov uporablja v ostalih treh primerih konfliktov. Ženevske konvencije delijo konflikte na mednarodne oborožene konflikte, nemednarodne oborožene spopade in internacionalizirane notranje oborožene spopade. Pri tem velja:

- mednarodni oboroženi konflikti so "vsi primeri napovedane vojne ali kateregakoli drugega oboroženega spopada med dvema ali več visokimi pogodbenimi strankami, četudi katera od njih ne prizna stanja vojne", konvencije pa se uporabljajo tudi "v vseh primerih delne ali celovite okupacije ozemlja visoke pogodbene stranke, tudi če takšna okupacija nima nobenega oboroženega odpora (Ženevska (I) konvencija za izboljšanje položaja ranjencev in bolnikov oboroženih sil v vojni na kopnem 1949);
- nemednarodni oboroženi spopad "poteka na ozemlju države visoke pogodbenice med njenimi oboroženimi silami ter odpadniškimi oboroženimi silami ali drugimi

oboroženimi skupinami, ki so pod odgovornim poveljstvom in izvajajo takšen nadzor nad delom državnega ozemlja, ki jim omogoča izvajanje trajnih in usmerjenih vojaških operacij in izvajanje tega Protokola" (Dopolnilni protokol k ženevskim konvencijam z dne 12. avgusta 1949 o zaščiti žrtev mednarodnih oboroženih spopadov (Protokol II) 1977);

- internacionalizirani notranji oboroženi spopad nastane, če "notranji oborožen spopad, ki izbruhne na ozemlju neke države /.../ (i) druga država s svojimi četami intervenira v tem konfliktu, ali če (ii) nekateri od udeležencev v notranjem oboroženem spopadu delujejo v imenu te druge države" (Prosecutor vs. Tadić 1999).

Konflikt oz. vojno v BiH lahko po mednarodnem pravu oboroženih spopadov uvrstimo med internacionalizirane notranje konflikte, saj so druge države s svojimi četami intervenirale v njem oz. so nekateri od udeležencev v tem konfliktu delovali v imenu druge oz. drugih držav, kar je ugotovil tudi sodnik v zgoraj navedeni sodbi.

3.3 Oborožene sile

Pravo oboroženih spopadov oborožene sile definira kot *".../ vse organizirane oborožene sile, skupine in enote pod poveljstvom, ki so strani v oboroženem spopadu, ki ji pripadajo, odgovorne za vodenje svojih podrejenih, tudi, če jih zastopa vlada ali druga oblast, ki je nasprotna stran ne priznava. V svoje oborožene sile, če o tem uradno obvesti drugo stran v spopadu, lahko država vključi tudi paravojaške enote ali oboroženo službo za vzdrževanje reda"* (Sancin in drugi 2009, 35).

Četrta haaška konvencija o spoštovanju običajev bojevanja na kopnem iz l. 1907 določa, da so pripadniki oboroženih sil v spopadu poleg redne vojske tudi osebe v prostovoljnih enotah in milicah, ki izpolnjujejo pogoje (Haaška (IV) konvencija o zakonih in pravilih vojne na kopnem 1907):

- poveljuje jim poveljnik s poveljniško odgovornostjo,
- nosijo vidne insignije,
- odkrito nosijo orožje,
- bojujejo se v skladu z običaji vojne.

Istih pravic in dolžnosti kot pripadniki oboroženih sil so deležni prebivalci, ki so se vpričo približevanja sovražnika samoorganizirali, če nosijo orožje odkrito in spoštujejo običaje vojne (Haaška (IV) konvencija o zakonih in pravilih vojne na kopnem 1907).

Poznavanje termina oboroženih sil je pri preučevanju vojne v BiH nujno. Veliko udeležencev v spopadih poleg redne vojske je bilo namreč tudi prostovoljcev, milic ali pa so se ljudje samoorganizirali.

3.4 Hrvaške oborožene sile

Hrvaške oborožene sile v BiH so sestavljali pripadniki HVO, HV in HOS.

3.4.1 Hrvaški obrambni svet

HVO je po nekaterih podatkih ustanovljen 4. septembra 1991 v Širokem Brijegu, njegov vojaški del pa je uradno ustanovljen 4. aprila 1992. HVO je bil upravni organ samooklicane hrvaške skupnosti Herceg-Bosne (Hrvatska zajednica Herceg-Bosna), njegov vojaški del pa je predstavljal vrhovno telo hrvaške obrambe v Herceg-Bosni. Vse druge oborožene skupine na območju Herceg-Bosne so se z ustanovitvijo vojaškega dela HVO smatrale za sovražne in nelegalne (Marijan 2004, 100).

Za poveljevanje vojaškemu delu HVO na strateškem nivoju je bil pristojen glavni štab HVO (glavni stožer HVO), kateremu so bili podrejeni lokalni (občinski) štabi. Do konca l. 1992 se je HVO organiziral v štiri operative cone: Srednja Bosna, Jugovzhodna Hercegovina, Severozahodna Hercegovina in Bosanska Posavina – z brigadami. Izven teh con je bilo nekaj manjših enot. Na začetku l. 1993 se je HVO organiziral teritorialno, na nivoju bataljona po občini, izjema pa sta bili občini Mostar in Bugojno, v katerih so planirali in delno postrojili po en polk. V oktobru l. 1993 so se operative cone preimenovala v zborna področja (Mostar, Tomislavgrad, Vitez, Orašje). V vsakem od teh štirih področij so ustanovili "gardijsko" brigado različnih velikosti; od tri do deset polkov, kar je skupaj 50.000 mož (Croatian Defense Council 2016).

Pod poveljstvom Vojske Bosne in Hercegovine (Armija Bosne i Hercegovine – ABiH) so delovale naslednje enote HVO: Brigada Kralj Tvrtko v Sarajevu je l. 1993 preimenovana v hrvaško brigado ABiH in vključena v 1. korpus ABiH; brigada HVO Zrinjski iz Tuzle pa se je

istega leta razpustila sama, moštvo pa je prevzel 2. korpus ABiH (Marijan 2004, 101). V Bihaču je med vojno deloval 101. polk HVO Ante Knežević Krpe, ki ni bil v nobenem trenutku v konfliktu z bihaško ABiH (Tulić 2016). Velja omeniti, da je bilo kar nekaj enot HVO multietničnih, saj so bile sestavljene iz (do tudi) četrtine bošnjaških borcev (Marijan 2004, 101).

3.4.2 Hrvaške obrambne sile

HOS je bil oboroženo krilo Hrvaške stranke prava (Hrvatska stranka prava – HSP), paravojaška strankarska formacija, ki je bilo v letu 1991 ustanovljeno za sodelovanje v vojaških operacijah tako na Hrvaškem kakor v BiH. Stališče HSP do hrvaškega vprašanja v BiH je temeljilo na ideologiji pravaštva, ki je na Bošnjake gledala kot na Hrvate islamske veroizpovedi. Tako se je HSP in prek nje HOS zavzemala za "brisanje administrativne meje na Uni in okrepitve tiste na Drini" (Veselinović 2014a, 66–67). HOS v BiH je zaradi svoje opredelitve postal instrument bošnjaške strani. Po mnenju Bošnjakov namreč HOS ni bil realna grožnja BiH zaradi neizvedljivosti njegovih ciljev, vendar je v času zaostrovanja odnosov med HVO in ABiH postal prikladen za povzročanje razdora med Hrvati in diskreditacijo HVO (Marijan 2004, 103).

Vojaški štab HOS za Hercegovino je bil ustanovljen 3. januarja 1992 v Ljubuškem. Poveljnik HOS v BiH je postal Blaž Kraljević, ki je priznaval vrhovno poveljstvo predsedništva BiH. Vojaški štab za Bosno je bil pod poveljstvom Mladena Holmana vzpostavljen v Zenici (Veselinović 2014a, 71). HOS v BiH je bil po etnični sestavi mešana skupina Bošnjakov in Hrvatov, a na celotnem teritoriju BiH ni deloval enako. Na območju Mostarja je deloval v dobrih odnosih z ABiH in v konfliktu s HVO, v borbah okoli Travnika pa je deloval kot podaljšana roka HVO. Do konca l. 1992 je tako HOS razpadel po etničnem ključu (Marijan 2002, 230–231).

Delovanje HOS je spremljalo veliko kontroverznosti. Ideja hrvaške države z vzhodno mejo na Drini je vzbujala podobnosti z ustaško ideologijo, kratica HOS pa je v NDH prav tako označevala oborožene sile (*Hrvatske oružane snage*). Proslave so organizirali ob dnevu ustanovitve NDH 10. aprila in nekatere enote so nosile imena ustaških častnikov. Njihov vzdevek med sovražniki je zato postal *ustase* ali *crnci*, kar je apliciralo na njihove črne uniforme (Veselinović 2014b, 25).

3.4.3 Hrvaška vojska

Tekom l. 1991 se je Hrvaška vojska (HV) formirala na temelju ljudske milice. Dr. Ante Nazor poudarja, da Hrvaška ob osamosvojitvi ni imela vojske in da je bila policija edina sila, na katero se je lahko oblast oprla (Lukan v Ministarstvo unutrašnjih poslova RH 2011, 19). Ta je z odvzemom orožja enotam JNA in usposabljanjem Zbora narodne garde vzpostavila osnovo za vzpostavitev HV (Lukan v Ministarstvo unutrašnjih poslova RH 2011, 14). HV je na začetku v borbah z JLA doživljala velike poraze na bojiščih na Hrvaškem, a se je po podpisu sarajevskega sporazuma o premirju l. 1992 začela krepiti.

Vloga HV v BiH zbuja različne polemike, saj uradna hrvaška oblast že od konca vojne zanika vpletenost HV v tamkajšnjo vojno. Za uradni Zagreb je problematičen pravni vidik delovanja HV v BiH, še najbolj njegova uporaba v spopadih proti ABiH v hrvaško-bošnjaški vojni v letih od 1993 do 1994, ki sproža pomisleke o agresiji RH na BiH.

Znano je, da je v prvi fazi vojne v BiH v l. 1992 HV logistično in s prostovoljci pomagala HVO v borbi proti srbskim silam v Bosanski Posavini, Livnu, dolini Vrbasa in Srednji Bosni. Treba je izpostaviti tudi vlogo HV v kontekstu borbe s srbskim agresorjem na severni in jugovzhodni meji BiH, s čimer je vezala nase tri od šestih korpusov JLA v BiH. Iz reške operativne cone je l. 1991 HV poslala v BiH 400 vojakov bošnjaške narodnosti, ki so plače še vedno dobivali iz RH (Marijan 2002, 225–226).

V tretji oz. zadnji fazi vojne je HV sodelovala in nosila veliko breme v ključnih operacijah od jeseni 1994 do konca vojne. Po washingtonskem dogovoru je HV namreč v BiH legalna.

Povsem drugače je pri sodelovanju HV na strani HVO v borbah proti ABiH v okolici Prozora in Travnika l. 1992. Priznan bošnjaški zgodovinar Imamović trdi, da je v teh borbah HV sodelovala s tremi brigadami (Imamović v Marijan 2002, 238). Hrvaška stran to zanika, saj naj bi Bošnjaki pretiravali pri poročilih o udeležbi HV v teh borbah z namenom zakrivanja dejstva, da jim je formacijo razbil HVO (Marijan 2002, 239).

General Martin Špegelj priznava, da je v letu 1993 HV pomagala HVO v borbah z ABiH z deli štirih brigad. Slednje naj bi se to zgodilo brez vedenja generalštaba HV (Delalic 2016).

Stipe Mesić naj bi kasneje kot tajna priča proti generalu Blaškiću v Haagu l. 1998 potrdil sume, da so nekateri generali HV bili premeščeni v HVO; tisti, ki tega niso hoteli, pa naj bi bili razrešeni s položajev. Tako naj bi bil general Tolj general obeh vojsk in hkrati poslanec v hrvaškem saboru. Pričal naj bi, da je bilo kar nekaj generalov HV prisotnih na položajih v BiH, čeprav so pozneje zatrjevali, da HV nikoli ni prečkala meje. Vse to ne gre v prid zunanjepolitični sliki Republike Hrvaške, zato so nekatere stvari še vedno nejasne oz. dobro skrite pred javnostjo (Camo 2000).

4 BiH IN HRVATI V BiH PRED ZAČETKOM VOJNE

Na popisu prebivalstva v BiH l. 1991 se je za Hrvate izreklo 760.852 prebivalcev republike oz. 17,38 odstotka prebivalcev te socialistične republike. Sicer številka prebivalcev hrvaške narodnosti verjetno ni povsem točna: denimo 35.670 ljudi ni poznalo svoje narodnosti, 224 se jih je izreklo za regionalno narodnost, 14.585 se jih ni hotelo izreči za noben narod in 242.682 jih je bilo Jugoslovanov (popis 1991). Navedeni odstotek je zanesljiv okvir za merjenje vpliva in velikosti hrvaške skupnosti – tretje po velikosti – v novi situaciji v BiH. Popis je pokazal tudi, da so bili bosanski Srbi razporejeni po 94,5 odstotka ozemlja, Bošnjaki na 94 odstotkih SR BiH, na 70 odstotkih naselij po republiki pa so bili zraven prisotni tudi Hrvati (Mahmutćehajić v Magaš in Žanić 1999, 172).

Relativno večino so Hrvati predstavljali v občinah Bosanski Brod, Bosanski Šamac, Busovača, Novi Travnik, Vareš in Vitez, absolutno večino pa v Tomislavgradu, Širokem Brijegu, Prozorju, Posušju, Orašju, Odžaku, Neumu, Ljubuškem, Livnu, Kreševu, Kiseljaku, Grudah, Čitluku in Čapljini. Povedano drugače, bili so večina v dvajsetih občinah (vseh je 109); blizu večine so bili še v Mostarju, Bugojnem, Žepču, Derventi, Jajcu, Kupresu, Modriči, Stolcu in Travniku. Na zemljevidu (Priloga A) vidimo, da so bila strnjena območja poselitve Hrvatov v zahodni in jugozahodni Hercegovini, Bosanski Posavini in Srednji Bosni. Izven teh strnjenih območji so Hrvati v večjem številu naseljevali še Sarajevo (40.301), Tuzlo (20.398), Banja Luko (29.026) in Zenico (22.510) (popis 1991).

V novembru l. 1990 so v BiH potekale prve demokratične volitve. Veliko večino so osvojile stranke z nacionalnimi programi. Srbska demokratska stranka (SDS) je dobila v 240-članski skupščini 72 poslanskih mest oz. 30 odstotkov glasov, HDZ BiH 44 poslanskih mest oz. 18,35 odstotka in Stranka demokratske akcije (SDA) 86 poslancev oz. 35 odstotkov glasov. Prenovljena zveza komunistov, novo ime je bilo Stranka demokratičnih sprememb (Stranka demokratskih promjena – SDP), je bila težko poražena, osvojila je 14 poslanskih mandator ali 5,83 odstotka glasov. Največje tri nacionalne stranke so tako sklenile veliko koalicijo z 202. mandatoma (Mrduljaš 2011, 49). Za predsednika predsedstva Socialistične republike BiH je bil izvoljen Bošnjak Alija Izetbegović, za predsednika Skupščine Srb Momčilo Krajišnik in za predsednika vlade Hrvat Jure Pelivan. Vendar je bila koalicija zelo trhla, saj so bila nasprotja med strankami prevelika. Tako so vse tri nacionalne stranke delovale v drugačnih smereh (Katz 2010).

Pozicija HDZ BiH ni bila nespremenljiva in je bila v nekih točkah pripravljena na kompromise. Navzven ni odstopala od temeljnega cilja, tj. suverena BiH je bila utemeljena na treh konstitutivnih narodih s svojimi samoupravnimi teritorialnimi enotami (Mrduljaš 2011, 50). Druga možnost, ki je bila vedno aktualna v politiki HDZ do BiH, je bila priključitev hrvaških ozemelj Republiki Hrvaški (RH). O tem je govoril tudi Tudjman v sestanku z vodstvom HDZ BiH v Zagrebu 27. decembra 1991. Izjavil je, da morajo Hrvati "v tem zgodovinskem trenutku združiti hrvaško narodno tkivo v največjih mogočih mejah" (Komšić 2009, 11). Tudjman je sicer govoril o vključitvi hrvaških etničnih ozemelj BiH v hrvaško državo, od tod tudi stavek da "ni posebne važnosti, ali je to 28 ali 30 občin", ki bi bile priključene RH. V HDZ BiH pa je obstajala tudi struja, ki je zagovarjala zgodovinski kontekst delitve BiH na podlagi sporazuma Cvetković-Maček nasproti etničnemu (Komšić 2009, 12). HDZ je sicer sklepal kompromise z Bošnjaki in jih podprl tudi, ko je šlo za glasovanje o Deklaraciji o državni suverenosti in nedeljivosti Republike BiH, ki je *de facto* pomenila neodvisno unitarno BiH. V ozadju tega je bila teza vodstva HDZ, da je "večina muslimanskega prebivalstva sestavni del hrvaškega etničnega korpusa" (Tudjman v Mrduljaš 2011, 52), kar je sovpadalo s stališčem HSP BiH in z ideologijo pravaštva. Na koncu l. 1991 in v začetku l. 1992 je prevladovala v HDZ BiH prva opredelitev za suvereno BiH, utemeljeno na treh konstitutivnih enotah, deljenih po etničnem principu. To je najbolj očitno z ustanovitvijo teritorialno-samoupravnih enot Hrvatov v BiH in podporo vodstva HDZ BiH udeležbi na referendumu o neodvisnosti in suverenosti BiH (Mrduljaš 2011, 54).

Tako je 29. februarja in 1. marca 1992 na referendumu za neodvisno in suvereno BiH glasovalo 99,44 odstotka volivcev, ki so se referendumu udeležili. Volilna udeležba je bila 64,31-odstotna. Volitve so namreč bojkotirali bosanski Srbi, ki so že 9. januarja 1992 ustanovili Srbsko Republiko Bosno in Hercegovino, vseeno pa je Evropska skupnost 6. aprila priznala BiH kot neodvisno državo v mejah SR BiH. Tudi Hrvati v BiH so se 18. novembra 1991 organizirali v Hrvaško skupnost Herceg-Bosno (Hrvatska Zajednica Herceg-Bosna) ki je spoštovala demokratično izbrano oblast v BiH (Marijan 2004, 220). Teritorialno stanje hrvaških (kasneje hrvaške) skupnosti lahko vidimo na zemljevidu (priloga B).

V skladu s temi dogajanji se odvijajo tudi oboroževanje in priprave na vojno. V toku l. 1990 in 1991 JLA odvzame orožje TO s ciljem preprečitve vojaškega odgovora predsedstva BiH na nelegalne poteze srbskih predstavnikov. Iz drugih delov Jugoslavije se kader in oprema premeščata v BiH, vzporedno pa JLA zamenja večino višjih poveljnikov JLA hrvaške in

bošnjaške narodnosti in jih zamenja s poveljniki iz Srbije. Z orožjem, odvzetim iz skladišč TO, JLA oborožuje člane SDS (Mahmutćehajić v Magaš in Žanić 1999, 171). Poročilo JLA iz 20. marca 1992 tako razkriva, da je do tedaj bosanskim Srbom razdeljenih okrog 51.900 kosov različnega lahkega orožja, od tega je SDS dobila 23.298 kosov (Divjak v Magaš in Žanić 1999, 183). Dodatno je s tem SDS kupila 17.300 kosov dolgocevnega orožja po drugih kanalih (Ramet 2005, 125). General Divjak ocenjuje, da je bila skupna moč Vojske Republike Srbske, ki je prevzela enote JLA po njeni formalni razpustitvi v BiH 12. maja 1992, sledeča (Divjak v Magaš in Žanić 1999, 184):

- okrog 100.000 dobro oboroženih vojakov, podčastnikov in častnikov;
- od 750 do 800 tankov;
- 1000 oklepnih transporterjev in drugih vozil;
- več kot 4000 minometov in drugih artilerijskih kosov;
- 100 letal;
- 50 helikopterjev.

Hrvati v BiH so dobili konec l. 1991 nekaj orožja iz Hrvaške, nekaj pa so ga kupili na črnem trgu, ki je cvetel po bivši Jugoslaviji. Šlo je večinoma za pehotno orožje in minometno podporo, vseeno pa je bilo dovolj, da se je zmanjšal občutek inferiornosti nasproti močnega sovražnika. V sestavi HVO, ki je bil med tem formiran v aprilu kot vojska hrvaškega naroda v BiH, pa je bilo l. 1992 45.000 rezervistov bivše TO ter 846 profesionalnih vojakov (Marjanić 2004, 100). K tem je treba prišteti še 5000 oboroženih pripadnikov, HOS-prostovoljcev, ki so delovali v BiH (Marjanić 2002, 231).

Čeprav najdlje niso verjeli v možnost vojne, so tudi Bošnjaki preko SDA in njenega oboroženega krila Patriotske lige, dela ljudske milice in na novo vzpostavljene TO RBiH vzpostavili svojo oboroženo silo – Armijo BiH. Ocenjuje se, da je bila njena moč ob začetku spopadov okrog 70.000 slabo oboroženih in opremljenih mož (Divjak v Magaš in Žanić 1999, 187).

Od poletja 1991 so se tenzije v BiH stopnjevale in prihajalo je do vedno več incidentov, vojna v sosednji Hrvaški pa je bila že v polnem razmahu. Vse je bilo torej nared za velik vojaški spopad, v katerem je bilo začetno razmerje moči očitno na strani VRS. Ta je bila veliko bolje opremljena in oborožena glede na zavezništvo HVO in ABiH.

5 POTEK OBOROŽENIH SPOPADOV

Potek oboroženih spopadov je zaradi večje preglednosti in razumevanja bralcem predstavljen kronološko po letnicah. Osredotočil sem se na oborožene spopade, v katerih so delovale hrvaške oborožene sile.

5.1 Leto 1992

Incidenti v BiH so se začeli že poleti l. 1991. Do prvega večjega napada Srbov nad Hrvate v BiH pa je prišlo 1. oktobra istega leta, ko je JLA napadla in popolnoma uničila vasi Ravno in Hrasno v Hercegovini, naseljeni z večinskim hrvaškim prebivalstvom. Uničenje hrvaških naselji v dubrovniškem zaledju je bil namreč del širše strategije okupacije Dubrovnika (Prvi napad JNA na teritoriju BiH 2016).

Po vpadu VRS in drugih srbskih paravojaških formacij v Bijelino se začne odkrita ofenziva srbskih sil – prva faza vojne v BiH. V tej fazi se spopadajo (zlasti) sile VRS na eni strani ter ABiH in HVO na drugi. Vsesplošni napad srbskih sil se je odvijal na štirih glavnih smereh:

- Podrinje
- Sarajevo
- Posavina
- Hercegovina

5.1.1 Bosanska Posavina

Cilj napada na hrvaške položaje v Bosanski Posavini je bil obvladovanje toka Save in predvsem vzpostavitev kopenske povezave ozemelj v Zahodni Bosni in v RSK na Hrvaškem pod nadzorom srbskih sil s Srbijo. V tem kontekstu je bil najpomembnejši cestni koridor Banja Luka – Derventa – Modriča – Brčko – Bijelina. Bil je življenjsko pomemben za logistično podporo Srbije srbskim ozemljem na zahodu (Zovak 2000, 131).

Posavina je bila na začetku l. 1992 pod oblastjo Hrvatske zajednice Bosanske Posavine, ki jo je ustanovil HDZ BiH 12. novembra 1991. Sestavljena je bila iz občin Bosanski Brod, Odžak, Bosanski Šamac in Orašje (večinsko hrvaške), in iz občin Derventa, Modriča, Gradačac in Brčko (Hrvati pomembno zastopani). Poleg tega je bil del te skupnosti tudi severozahodni del

občine Doboj in prav tako naseljen s Hrvati. Na območju HZBP je živelo nekaj manj od 135.000 Hrvatov (Mrduljaš 2009, 91–92).

Agresija na Bosanski Brod se je začela 3. marca 1992, do 9. maja pa so bili po vrsti napadeni vsi večji kraji HZBP: 4. aprila Derventa, 17. aprila Bosanski Šamac, dva dni pozneje Odžak, 30. aprila Orašje, na začetku maja pa še Brčko, Modriča in Gradačac. Sile VRS so v napadu delovale z dvema korpusoma (banjaluški in tuzelski), tudi z deli novosadskega korpusa, s pripadniki paravojaških sil ter prostovoljcev iz Srbije, tj. skupaj okrog 20.000 mož z veliko oklepne tehnike in letalsko podporo (Zovak 2000, 639). Nekateri ocenjujejo moč VRS v moštvu tudi na 25.000 (Marijan 2004, 102). Hrvati so se jim je zoperstavili s šestimi taktičnimi skupinami HV, vsaka je imela moč od 400 do 800 vojakov; z 11 bojnimi skupinami z močjo od 80 do 200 vojakov; več manjšimi bojnimi skupinami prostovoljcev in enot za protioklepno borbo z močjo od 40 do 60 vojakov. Na posavskem bojišču sta bili prisotni le 108. brigada HV in deli 157. brigade iz Slavonskega Broda. HVO je bil prisoten s 101. brigado iz Bosanskega Broda in 103. brigado iz Dervente. Vsega skupaj je na hrvaški strani sodelovalo v obrambi Bosanske Posavine okrog 15.000 mož s pomanjkljivo podporo in slabo razdelano linijo poveljevanja (Zovak 2000, 632).

V prvi fazi boj je VRS aprila zavzela Bosanski Šamac in v začetku maja še Brčko. Ob koncu maja sledi neuspešen protinapad HV in HVO s ciljem ponovnega zavzetja Bosanskega Šamca, po katerem so se morale njihove enote vrniti na začetne položaje. V drugi fazi so se s politično odločitvijo vodstva hrvaške države, ki še vedno zbujala veliko kontroverznosti, 24. junija umaknile enote HV s prostora Bosanske Posavine. Sledil je padec Modriče 28. junija ter Dervente in Odžaka v začetku julija. Razmerje sil v teh bitkah je bilo do 1 : 10 v korist VRS. Čeprav je HVO srdito branil svoje položaje, je do 6. oktobra, ko je padel Bosanski Brod, moral prepustiti Posavino bosanskim Srbom. Hrvatom je do konca vojne ostala le še manjša enklava Orašje (Zovak 2000, 121–123).

Izgube na hrvaški strani so znašale okrog 2000 mrtvih in 3700 ranjenih vojakov in civilistov, na strani VRS pa podatki kažejo 300 mrtvih in 1100 ranjenih. Danes se veliko špekulira o povezavi padca Bosanske Posavine s sporazumom, ki sta ga v Gradcu 6. maja podpisala predsednik HZHB Mate Boban in predsednik Republike Srbske Radovan Karadžić, ki je predvideval razmejitev obeh skupnosti v BiH. Na tem mestu bom izpostavil samo

prevladujoče mišljenje, da je za padec krivih več dejavnikov: pomanjkanje bojne morale, logistične podpore in slabo razdelana linija poveljevanja (Stipič 2012).

5.1.2 Hercegovina

Cilj delovanja JNA oz. VRS v Hercegovini je bil obvladati dolino Neretve in si s tem zagotoviti pogoje za nadaljnje napade proti Splitu oz. Pločam. Slednje bi Hrvaško presekalo na dva dela, hkrati pa pomenilo, da bi Srbi prišli do nadzora nad velikim delom ozemlja v BiH. General Bobetko je predvidel, da se bo napad zgodil iz dveh smeri, kar se je kasneje uresničilo. Glavna smer napada je bila iz severa, pomagal pa naj bi tudi napad iz vzhoda, ki je imel za cilj presekati komunikacijo z zavzetjem desne obale Neretve pri Čapljini (Bobetko 1996, 200).

Iz severne strani so Srbi silovito napadli Kupres 3. aprila, kar je bil začetek prodora na jug v Hercegovino. Na hrvaški strani so v bitki sodelovali kupreški bataljon HVO, nekaj čet HVO in HOS iz sosednjih občin (Tomislavgrad, Posušje), po ena četa HVO iz Bugojna in Uskoplja. HOS je bil prisoten s 13. bataljonom in v bitki so sodelovali tudi deli 204. vukovarske brigade HV; skupaj torej okrog 2000 vojakov (Marijan 2000, 45). Srbi so napadli s 5. korpusom JNA in z mehanizirano oklepno brigado kninskega korpusa. Razmerje v številčnosti je bilo v korist Srbov, bitko pa je odločila oklepna brigada, ki je na šesti dan bitke predrila hrvaške linije obrambe; Hrvati so se 10. aprila umaknili s kupreškega polja. V bitki so imeli Hrvati 160 mrtvih, Srbi pa 85 mrtvih in 154 ujetih (Marijan 2000, 42–46). V nadaljevanju so Srbi osvojili položaje okrog Livna, ki so ga napadli 23. aprila zjutraj s topniško baražo iz 152 mm, 130 mm in 122 mm havbic. Temu je sledil napad 1200 vojakov s podporo oklepne kolone. Na hrvaški strani jih je pričakal en bataljon HVO in četa HOS. Bitka je bila končana v enem dnevu z umikom srbskih sil z livanjskega polja. Srbi so imeli v napadu skoraj 100 mrtvih in nekaj zajetih častnikov, na hrvaški strani so bile izgube manjše (Juralić 2015). Srbi so bili zaustavljeni tudi pri Šujici. Tam je bil dokončan njihov prodor iz severa proti Mostarju, kar je bil pogoj za izvedbo operacije Lipanjske zore oz. z drugim imenom operacije Čagalj (Bobetko 1996, 205).

Operacija Lipanjske zore je bil največji uspeh hrvaških sil v BiH v l. 1992. Operacija se je začela 7. junija 1992 s poveljem generala Bobetka. Cilj je bil osvojiti desno obalo Neretve južno od Mostarja, prečkati reko in pregnati nasprotnika tudi z leve obale ter zasesti Stolac,

Mostar in Blagaj. V napadu je sodelovalo 4670 pripadnikov treh brigad HVO, sodelovali so 4. splitska brigada HV in dva bataljona HOS. Cela desna obala Neretve do Čapljine je bila osvojena do 11. junija. Tri dni pozneje, 14. junija, se je začel drugi del operacije – prečkanje in borba za levo obalo Neretve. Naslednji dan so hrvaške sile osvojile Mostar, Buno in Blagaj, 20. junija pa še Stolac. Konec operacije je bil 26. junija z umikom Srbov izpod Veleža (Lipanijske zore 2006).

5.1.3 Srednja Bosna

Napadi na področja, poseljena s Hrvati, pa niso bili omejeni samo na Hercegovino in Bosansko Posavino. V Srednji Bosni so Srbi 27. maja napadli Jajce. Cilj je bil zavzetje mesta in njegovih dveh hidroelektrarn na Vrbasu. Mesto so vsakodnevno napadali z granatami in oblegali s pehotnimi napadi. V mestu je bilo devet bataljonov HVO in nekaj enot ABiH, ki so se podredile poveljstvu HVO. Borbe okrog mesta in v mestu samem so trajale do 30. oktobra 1992, ko so se branilci pod velikim pritiskom skupaj s kolonami civilistov umaknili iz mesta. V obrambi Jajca je padlo 108 vojakov in nepoznano število civilistov (Škarica 2014).

Vidimo lahko, da so bili Hrvati v BiH v letu 1992 pod pritiskom ofenzivnega delovanja srbskih sil. Velik poraz so doživeli s padcem Bosanske Posavine, za manjše izgube lahko ocenimo tudi padec nekaterih delov Srednje Bosne (Jajce). Na hercegovskem bojišču so dosegli prvo veliko zmago v vojni v BiH. Njihova zaveznica v vojni, ABiH, je imela v prvem letu vojne mnogo slabše rezultate, saj ni zabeležila nobenega ofenzivnega delovanja in pri tem še izgubila Podrinje. Dobro se je odrezala le pri obrambi Sarajeva in bihaške, goraždske in srebreniške enklave (Marijan 2004, 102). V tem letu vojne je bilo torej glavno breme delovanja na hrvaški strani. Načelnik GŠ HVO je tako pravilno ocenil, da je "HVO v toku l. 1992 obranil sebe in največji del muslimanov" (GS HVO v Marijan 2004, 102). S temi boji je konec l. 1992 vzpostavljena linija razmejitve med VRS in HVO. Nastala pa je pozicija, ki se do velikih zaključnih operacij v l. 1994 in 1995 ni bistveno spreminjala (Marijan 2004, 226). Vseeno pa se je l. 1992 zaključilo z zmago VRS, ki je pod svojim nadzorom držala 63 odstotkov ozemlja BiH.

5.2 Leto 1993

Poleg začetnega poizkusa mirovnega sporazuma je 1. 1993 na bojiščih v BiH v znamenju bošnjaško-hrvaškega spopada. VRS je svoje cilje pretežno dosegla že prejšnje leto, zato se srbskemu vodstvu ni zdelo potrebno, da bi z napadalnimi akcijami tvegali življenja svojih vojakov in se dodatno izpostavljali mednarodnemu pritisku. Tako so ostali omejeni na defenzivno delovanje. V teh razmerah se je dodatno radikaliziral odnos Hrvatov in Bošnjakov. Ti so v prestanku napadalnih manevrov VRS znatno okrepili ABiH, tako da je v januarju 1993 štela že 260.000 vojakov in predstavljala veliko potencialno grožnjo HVO, ki je štel 50.000 mož. K temu je treba dodati še priliv muslimanskih beguncev iz področij pod kontrolo VRS na področja, ki so jih Hrvati videli kot svoja. Na njih se je porušilo demografsko ravnotežje. V teh razmerah so se odnosi ABiH in HVO hitro poslabševali (Mrduljaš 2007, 857–858).

5.2.1 Vance-Owenski mirovni načrt

Mirovni načrt, ki sta ga januarja 1. 1993 predložila mednarodna mediatorja pod pokroviteljstvom Evropske skupnosti in Združenih narodov Lord David Owen in Cyrus Vance, je bil sporen v več točkah. Predvideval je ustanovitev desetih provinc, "zasnovanih na geografskih, ekonomskih in drugih kriterijih, pri čemer imena provinc ne smejo imeti nacionalnih predznakov" (Trnka v Marijan 2004, 222). Izhodišče načrta je bilo stanje na terenu. Mirovni sporazum so sicer podpisale vse tri strani, a nikoli ni zaživel, saj ga je zavrnil parlament Republike Srbske (Prial 1993). Nekateri so ga smatrali za legitimacijo srbske agresije in etničnega čiščenja, drugi kot praktično rešitev. Porajalo se je vprašanje, ali ni bi bilo najbolje, da bi NATO načrt uveljavil s silo (Ramet 2005, 12). Načrt je z zavrnitvijo parlamenta Republike Srbske sicer propadel, je pa sprožil napetosti med Bošnjaki in Hrvati. Bošnjaki so v Srednji Bosni sprožili napade na hrvaške položaje in mesta. Ni jasno, ali je bil razlog onemogočenje sporazuma (večji del Srednje Bosne je bil v "hrvaškem" kantonu 10) ali pa širjenje svojega ozemlja na račun hrvaškega (Marijan 2004, 169).

5.2.2 Bošnjaško-hrvaški spopad

Razlogov za začetek spopadov med dotedanjimi zavezniki je več. General Divjak izpostavlja dva. Prvi naj bi bil, da je hrvaška stran takoj po podpisu Vance-Owenovega načrta tega začela

implementirati, še preden je postal veljaven (kar se nikoli ni zgodilo). Tako je HVO zahteval, da se v etnično zelo raznolikem področju, ki je bilo po mirovnem načrtu zamišljeno kot "hrvaški" kanton 10 (livanjsko-travniški) v Srednji Bosni, formacije ABiH podredijo poveljstvu HVO. Enako so Hrvati ukazali formacijam HVO v kantonih, ki naj bi po mirovnem načrtu pripadali Bošnjakom. General še opaža, da so k tenzijam pripomogle trume beguncev muslimanske veroizpovedi, ki so bežali iz krajev pod srbsko okupacijo predvsem v že tako občutljiv predel Srednje Bosne. Vodstvo HDZ BiH je to doživljalo kot borbo za življenjski prostor in naročilo HVO, naj izolira Srednjo Bosno. Ta je nato začel rušiti mostove in komunikacije (Divjak v Magaš in Žanić 1999, 203). Hrvaška stran je videla nevarnost v beguncih, in sicer ne samo zaradi morebitne demografske prevlade, pač pa tudi zaradi visokega števila vojaških obveznikov, ki so bili med begunci. Če bi se ti naorožili, bi lahko predstavljali izrazito nevarnost za HVO (Marijan 2004, 235). Omeniti velja tudi dejstvo, da sta še v času najsrdečjših spopadov v Hercegovini in Srednji Bosni HVO in ABiH sodelovali na številnih frontah v bojih proti (skupnemu) srbskemu sovražniku, recimo pri Tuzli in Orašju (Divjak v Magaš in Žanić 1999, 203).

Manjši spopadi med HVO in ABiH so se začeli že v oktobru 1992. Sovpadajo s prihodom bošnjaških beguncev v Srednjo Bosno:

- V občini Novi Travnik se oktobra pričnejo incidenti med obema vojskama, ki se na hrvaški strani končajo s 23 mrtvimi; na bošnjaški strani podatki o izgubah niso poznani. Konec oktobra izbruhnejo spopadi tudi v Prozoru, ki ga HVO obvlada.
- V marcu 1993 ABiH razoroži HVO v Konjicu, spopadi izbruhnejo v Kiseljaku, ob koncu meseca pa se začne splošni napad ABiH na Busovačo. V napadu sodeluje 8500 vojakov, ki se jim zoperstavi 1400 branilcev HVO. Slednji s skrajnimi napori odbijejo napad.
- V začetku maja se vojski spopadeta v Mostarju, enote HVO razpadejo po etničnem ključu in Bošnjaki zasedejo vzhodno polovico mesta.
- 9. junija 10.000 vojakov ABiH napade Kakanj in prebije hrvaške linije.
- V koncu julija pod napadom ABiH pade Bugojno.
- V začetku novembra pade Vareš.
- 23. februarja 1994 se sprti strani dogovorita za prekinitev ognja.
- 1. marca pride do podpisa sporazuma o vzpostavitvi Federacije BiH, ki so ga Bosanski Hrvati in Bošnjaki podpisali v Washingtonu, in s katerim je dokončno

končana vojna med Hrvati in Bošnjaki (Kronologija hrvatsko-muslimanskog sukoba 2009).

Cilj ofenzive ABiH je bil osvojiti čim več hrvaškega etničnega ozemlja, hkrati pa si zagotoviti nadzor nad komunikacijami, ki so spajale enote ABiH severno od doline Lašve s tistimi južno od nje. Drugi cilj je bil osvojiti vojaškoindustrijske komplekse v dolini Srednje Bosne, ki so bili strateškega pomena: tovarna eksploziva in streliva v Vitezu in manjši obrati v Travniku, Bugojnu, Gornjem Vakufu, Prozoru itd. Končni cilj je bil izgon Hrvatov iz Srednje Bosne, da bi se naredil prostor za muslimanske begunce iz drugih predelov BiH (Lukšić 2004, 536). Tudi general Divjak priznava, da so Bošnjaki začeli vojno, da "bi povezali predvsem svoja tri velika mesta – Tuzlo, Sarajevo in Zenico, ter da jim pri tem niso v napoto Hrvati Kaknja, Vareša, Žepča, Kiseljaka, Fojnice, Busovače, Viteza in drugih mest" (Divjak v Magaš in Žanić 1999, 204).

Za bošnjaško stran ni točnih podatkov o številki žrtev bošnjaško-hrvaške vojne. Hrvaška dokumentacija je precej popolnejša in razkriva vsaj 1147 mrtvih na hrvaški strani (Praljak 2014, 331). Pregnanih je bilo okrog 150.000 Hrvatov iz Srednje Bosne, večji del jih je odšlo v Hercegovino (Popović 2011). Ob tem je treba poudariti, da so Hrvati v tej vojni izgubili veliko ozemlja v Srednji Bosni in deloma tudi v Hercegovini, tako da se je ozemlje pod nadzorom HVO zmanjšalo za polovico; izgubili so skoraj en celoten kanton po Vance-Owenovem načrtu. Obe strani sta se posluževali taktik, ki so jih v BiH najprej uporabili bosanski Srbi, tj. etnično čiščenje, zastraševanje in poboji prebivalstva nasprotnne etnične skupine. To je v veliki meri pripomoglo k izenačevanju vseh treh strani ter relativiziranjem krivde za vojno (Marijan 2004, 240)

Vidimo torej, da so poraženci l. 1993 v BiH vsekakor Hrvati, ki so izgubili kar nekaj ozemlja in utrpeli precejšnje izgube. Bošnjaki so dosegli prve velike zmage v vojni z zasedbo delov Hercegovine in večjega dela Srednje Bosne. Srbi so imeli na bojiščih "leto odmora", saj je VRS na frontah s HVO in z ABiH vzdrževala *status quo*.

5.3 Leto 1994

Začetek leta je minil v popuščanju napetosti med HVO in ABiH, ki je, kot že omenjeno, kulminiral v podpisu washingtonskega sporazuma 1. marca 1994. Zaveznika sta bila po medsebojnih sovražnostih spet združena v istem cilju – premagati srbskega agresorja.

5.3.1 Načrt kontaktne skupine za BiH

V aprilu se je nato sestala "kontaktna skupina" za BiH; sestavljali so jo diplomati iz ZDA, Velike Britanije, Rusije, Nemčije, Francije in Italije. Njihov načrt je bil prekiniti vojno v državi, zato so sprtim stranem ponudili mirovni načrt, po katerem bi Federaciji BiH pripadlo 51 odstotkov ozemlja, Republiki Srbski pa 49 odstotkov. To bi v praksi pomenilo, da bi se Srbi morali odpovedati znatnemu delu ozemlja, ki so ga zasedli v dve leti in pol trajajoči vojni. Hrvati in Bošnjaki so načrt skupine sprejeli, Srbi pa so ga zavrnil na referendumu z 90 odstotki glasov proti (Cohen 1994). Pri tem je imela obilno vlogo srbska pravoslavna cerkev. Njen vrh je v svoji poslanici srbskemu narodu sporočil:

/.../ kot narod in Cerkev, globoko ukoreninjeni v trpeči Bosni in Hercegovini, mi danes ne moremo pristati, niti ne moremo v Ženevi sprejete odločitve o procentih in mapah sprejeti, ker s tem ostanemo brez svojih: Žitomislićev na Neretvi ali Zbirne cerkve u Mostarju ali cerkve Sopotnice na Drini, Samostana Krke ali Krupe u Dalmaciji, Ozrena ali Vozuće v Bosni, Prebilovcev u Hercegovini ali Jasenovca u Slavoniji (Tomanović 2001, 123).

Zavrnitve ne bi bilo brez vodstva Republike Srbske, na čelu je bil Radovan Karadžić. Vodstvo je v vojni videlo večjo priložnost od podpisa sporazuma, ki ga je podpiral med drugim tudi predsednik ZRJ Slobodan Milošević. Ta je zaradi zavrnitve sporazuma kaznoval Republiko Srbsko z zaprtjem meje na Drini in posledično izolacijo (Cohen 1994).

5.3.2 Skupne hrvaško-bošnjaške operacije

Izolacija je na moralo prebivalstva Republike Srbske VRS delovala zelo negativno. V takih okoliščinah sta konec leta ponovno združeni in konsolidirani HVO in ABiH začeli s skupnimi operacijami, katerih končni cilj je bila zmaga v vojni.

Še pred tem je treba omeniti uspehe ABiH, ki je z operacijo Tigar avgusta zavzela Veliko Kladušo in s tem praktično ukinila APZB Fikreta Abdića in srbske sile na območju (Jurković 2015). Srbi so v protinapadu decembra sicer izničili pridobljeno in ponovno vzpostavili APZB na terenu (Švarn 2007). Sile ABiH so bile uspešne v obrambi Bihaća, ki se je poleti 1994 znašel v zelo težkem položaju pod ofenzivo VRS. V vmesnem času od washingtonskega miru do novembra 1994, ko se je HVO pridružil ABiH v napadu na Kupres, je HVO dobil pol leta prepotrebne odmora za popolnitev vrst in oskrbo (Marijan 2004, 109).

Med 1. in 3. novembrom 1994 je HVO sodeloval z ABiH v napadu na Kupres v operaciji Cincar. Operacija je dobila ime po planini, ki ločuje glamoško in livanjsko polje; bila je uvod v velike končne operacije v vojni v BiH v l. 1994 in 1995. Velik uspeh operacije je bila uspešna koordinacija HVO z ABiH, ki je bila predpogoj za nadaljnje skupne akcije. V operaciji je bil osvobojen Kupres z večino kupreškega polja, kar je imelo za posledico odprtje ceste Bugojno – Livno in odklanjanje nevarnosti za srbski prodor proti Hercegovini (Operacija Cinca 2014).

Zatem sta HV in HVO ob koncu novembra sprožila operacijo Zima 94. Njen cilj je bil osvojiti livanjsko polje, planino Dinaro in oslabiti pritisk na bihaško enklavo, kjer je bila ravno tedaj ABiH pod hudim pritiskom napadov VRS. Sploh zadnji cilj je bil zelo pomemben, saj bi v primeru likvidacije enklave privedla HV in HVO v zelo težko situacijo. Srbi bi povezali RSK, RS in ZRJ na zelo širokem koridorju, kar bi jim omogočilo logistično preskrbo in možnost izrazitih manevrov. Z osvojitvijo pogorja Dinare je bila odstranjena možnost bočnega napada na Sinj in napada na Livno. Operacijo je vodil general Gotovina; v njej je na hrvaški strani padlo 29 vojakov, še 19 pa jih je bilo težko ranjenih. Bitka je namreč potekala v ekstremnih vremenskih razmerah pri temperaturah do –20 stopinj Celzija. Zaradi hudega mraza je bilo tudi veliko amputacij nog in rok. Tretji dan ofenzive sta bila zavzeta del pogorja Dinare in večji del livanjskega polja, hkrati pa sta bila ABiH ter bihaški HVO razbremenjena pritiska in sta tako ubranila Bihač (Krajcar 2012).

Leto se je torej zaključilo odlično za ABiH in HVO, saj sta na bojiščih v BiH prevzela pobudo. Prav tako je tudi celotna politično-vojaška situacija kazala na to, da bi bilo lahko l. 1995 zadnje leto vojne.

5.4 Leto 1995

Zadnje leto vojne je zaznamovano zlasti z uspehi HV in HVO na bojiščih po državi, obenem tudi z aktivno vključitvijo mednarodne skupnosti v vojno v BiH. Še najbolj je v mednarodni javnosti odmeval julijski genocid v Srebrenici, v katerem je umrlo več kot 8000 bošnjaških dečkov in mož.

Od pomembnejših dogodkov v vojni, ki niso bili neposredno del oboroženih spopadov hrvaških sil, velja omeniti julijsko ofenzivo VRS na bihaško enklavo. Mednarodna skupnost se je zbal, da bi enklava padla in da se nebi se ponovil genocid iz Srebrenice. Zato je dovolila hrvaškemu vodstvu izvedbo operacije Nevihta, s katero bi bila prekinjena blokada enklave. ABiH je doživljala mnoge poraze, med katerimi so najbolj izpostavljeni neuspešen napad za deblokado Sarajeva, padec Žepe in padec Srebrenice. Po drugem pokolu na sarajevski tržnici Markale je NATO začel z misijo Namerna sila, s katero je uničil dobršen del srbskih položajev okrog Sarajeva (Biserko 2008). Vsi ti dogodki so vplivali tudi na potek vojaških operacij hrvaških sil, saj so slabili VRS in Republiko Srbsko, ki se je pod takim pritiskom znašla na robu propada.

5.4.1 Zaključne operacije hrvaških sil

Zaključne operacije hrvaških sil v BiH bom zaradi lažjega razumevanja njihovega poteka razčlenil. V njihovem primeru gre za kontinuirano nadaljevanje operacij Cincar in Zima 94, kar je privedlo do končnega uspeha hrvaških sil v vojni v BiH in na Hrvaškem.

5.4.1.1 Operaciji Skok 1 in Skok 2

HV je 7. aprila z eno brigado napadla srbske položaje v pogorju Dinare in v en dan trajajoči operaciji Skok 1 osvojila ključne kote pogorja, kar je bil tudi cilj operacije. To je bilo temeljno, saj je nato inženirska četa HVO pričela z gradnjo cest proti vrhu pogorja, ki je postalo dostopno tudi težki oborožitvi. Slednje je bil predpogoj za vse uspešne operacije hrvaških sil, vključno z operacijo Nevihta (Krajcar 2016). HVO in HV sta nato šele v juniju sprožila operacijo, znano pod kodnim imenom Skok 2. Trajala je od 4. do 12. junija in je imela za cilj zavzeti še preostali del livanjskega polja in pogorja Dinare. S tem bi bil postavljen temelj za nadaljnja osvajanja proti severu v smeri Glamoča in Bosanskega

Grahova. V napadu sta sodelovali po ena brigada HV in HVO ter še nekaj manjših enot. Že prvi dan operacije so hrvaške sile dosegle zastavljene cilje, v preostanku napada pa so Srbi postavili linijo obrambe z okrepitvami, ki so prišle iz rezerve. Na ta način je bil ponovno razbremenjen Bihač, ki je bil tedaj pod napadom VRS. Operacija je bila pomembna tudi kot priprava na zaključne operacije 1. 1995 (Šulj 2015).

5.4.1.2 Operacija Ljeto 95

Operacija Ljeto 95 je bila predpriprava operacije Nevihta. Njen cilj je bil osvojiti Glamoč in Bosansko Grahovo ter s tem presekati zaledje Knina, tj. s prekinitvijo edine komunikacije iz Knina proti Drvarju in naprej proti Banja Luki. HV je v napadu sodelovala s tremi brigadami, HVO pa z eno brigado in s četo specialne policije. Operacija je potekala od 25. do 28. julija, ko so hrvaške sile dosegle svoje cilje. Operacija je pomenila velik uspeh, saj so hrvaške sile osvojile 1600 kvadratnih kilometrov ozemlja ter mesti Glamoč in Bosansko Grahovo. Med Srbi v Republiki Srbski Krajini (Republika Srpska Krajina – RSK) je zavládala panika, saj so se zavedali, da je Dalmacija odrezana od Republike Srbske. Tako je bilo 28. julija na celotnem področju RSK proglašeno vojno stanje. Iz vojske Srbske Krajine so izstopili številni dezertjerji, prav tako pa se je iz Dalmacije začelo umikati civilno prebivalstvo (Na današnji dan 1995. godine – početak operacije "Ljeto 95" 2015).

5.4.1.3 Operacija Nevihta

Operacija Nevihta je bila največja vojaška operacija v vojnah v bivši Jugoslaviji v 90-ih letih. Kot taka je bila polna detajlov, na tem mestu pa bom izpostavil samo vlogo HVO in pomen operacije za razplet vojne v BiH.

HVO je v sklopu operacije napadel položaje 2. krajiškega korpusa VRS na področju okrog kupreškega polja; s tem ga je prisilil v defenzivo, tako da le-ta ni mogel pomagati SVK. Hkrati so sile HVO zasedle ključne položaje, ki so bili kasneje izhodišče za napredovanje proti Jajcu (Tomas 2014).

Operacija Nevihta je bistvena za razplet vojne v BiH na več načinov. Tekmo operacije je namreč po treh letih deblokirala bihaška enklava in preprečen je bil verjetni genocid, kakršen se je zgodil v Srebrenici. Posredno je imela Nevihta še večji pomen, saj je delovala zelo

popubno za moralo RS. Trume beguncev, ki so se iz Hrvaške zlivale proti Prijedoru in Banja Luki, z njimi pa zgodbe o moči hrvaških sil, so namreč demoralizirale prebivalstvo ter povzročale paniko v vrstah VRS (Vojno-redarstvena operacija Oluja "Oluja – bitka svih bitaka" 2015).

5.4.1.4 Operacija Maestral

Po razpletu Nevihte in končanju operacij velikih vojaških na Hrvaškem se je težišče vojne preneslo v Zahodno Bosno. Operacija Maestral je bila prva skupna operacija HV, HVO in ABiH; pomenila je največji poraz VRS v vojni v BiH do tedaj. Cilj operacije je bil zavzeti Zahodno Bosno in s tem odpreti pot proti Banja Luki.

Napad se začne 8. septembra. HVO in HV napadeta iz smeri Glamoča in Kupresa. Istočasno napade tudi ABiH iz smeri Bihača proti Bosanskemu Petrovcu ter iz smeri Srednje Bosne proti Donjemu Vakufu. Nasproti trem brigadam HVO, dvema brigadama HV in dvema korpusoma ABiH stoji sedem slabo popolnjenih lahkih brigad VRS. Prve srbske linije so prebite prvi dan ofenzive; do konca operacije 17. septembra po vrsti padejo Drvar, Jajce, Bosanski Petrovac, Bosanska Krupa, Ključ in Donji Vakuf. Hkrati se sile HVO povsem približajo Mrkonjić Gradu in Sanskemu Mostu. Operacija se konča po devetih dneh z osvojitvijo 2400 kvadratnih kilometrov ozemlja, VRS pa je na območju povsem razbita. Poraz deluje uničujoče na že tako načeto moralo v RS (Počela operacija "Maestral" 2016).

5.4.1.5 Operacija Južni potez

Operacija Južni potez je nadaljevanje operacije Maestral, katere cilj sta bila nadaljnje osvajanje Zahodne Bosne in prodor proti Banja Luki. Hrvaške sile so 8. oktobra napadle s po tremi brigadami HV in HVO. Prvi in drugi dan niso imele večjih uspehov, 10. oktobra pa je 7. brigada HV prebila nasprotnikove linije ter zavzela položaja na obronkih planine Manjača pred Banja Luko. Istega dne sta padla še Mrkonjić Grad in Bočac. Do konca bojev 12. oktobra se linija bojišča ni premaknila več bistveno. Hrvaške sile so se nahajale 23 kilometrov od Banja Luke, ki je bila v dosegu njihovega težkega topništva. VRS se je razbita pomikala proti mestu. S padcem Bočca so Hrvati tudi prevzeli nadzor nad distribucijo električne energije za Banja Luko (Južni potez 2016). Vse to je imelo ogromen psihološki učinek in v mestu, v katerem je bilo ogromno beguncev, je prišlo do panike. V teh razmerah je mednarodna

skupnost zahtevala prekinitev operacije Južni potez in neposredno grozila z zračnimi napadi sil NATO na HV in HVO. Padec Banja Luke bi lahko pomenil padec RS, kar bi privedlo do nove begunske krize, zaradi katere bi se lahko v vojno vmešala vojska ZRJ. To bi znatno zapletlo situacijo. Vzporedno s tem bi propadel mirovni načrt kontaktne skupine iz l. 1994, na katerega je stavila mednarodna skupnost. Operacija je bila tako 15. oktobra ustavljena (Marinić 2014a). Richard Holbrooke je, ko mu UNPROFOR potrdil, da so vojaške operacije prekinjene, najavil začetek mirovnih pogovorov ob koncu meseca. Ta naj bi trajala do sprejetja mirovnega sporazuma, zveza NATO pa je potrdila, da bo takoj, ko se ta sprejme, poslala svoje vojake, da ga implementirajo na terenu (Biserko 2008).

Leto 1995 je torej prineslo hrvaškim in bošnjaškim oboroženim silam vojaško zmago v vojni v BiH. Osvojili so velik del ozemlja z naseljenimi mesti, hkrati pa so povsem prevzeli pobudo na bojiščih. Srbska stran je bila materialno in človeško izčrpana ter demoralizirana. Vendar dokončni zlom RS ni bil v interesu mednarodne skupnosti, zato se je o usodi države odločalo na mirovnih pogajanjih.

6 DAYTONSKI SPORAZUM IN STANJE PO VOJNI

Mirovna pogajanja so se začela 1. novembra 1995 v vojaški letalski bazi Dayton v ameriški zvezni državi Ohio. Za pogajalsko mizo so bili predsednik ZRJ Slobodan Milošević, predsednik Republike Hrvaške Franjo Tuđman in predsednik BiH Alija Izetbegović s svojimi delegacijami. Konferenco sta vodila ameriška pogajalca Richard Holbrooke in Christopher Warren (Clinton 2016). Pogajanja so trajala do 21. novembra, ko je bil sprejet Splošni okvirni mirovni sporazum za mir v Bosni in Hercegovini, kakršno je uradno ime sporazuma. Ta je nato podpisan 14. decembra istega leta v Parizu. Sporazum sestavlja enajst členov in enajst zelo podrobnih aneksov (Gromes v Gavrić in drugi 2009, 48). Najpomembnejši segmenti sporazuma so (Struktura države Bosne i Hercegovine na temelju Dejtonskog mirovnog sporazuma 2016):

- vojaško tehnični segment sporazuma, ki določa uveljavitev sporazuma, izmenjavo ujetnikov itd.;
- ustava BiH (Aneks IV);
- segment o povratku beguncev (Aneks VII);
- segment o izgradnji demokracije in demokratskih institucij v bosansko-hercegovski družbi.

Najpomembnejši del, povezan z vojnim rezultatom, se nahaja v tretjem členu, ki je naprej razdelan v drugem aneksu. Ta določa vzpostavitev dveh entitet: Federacijo Bosne in Hercegovine, ki zajema 51 odstotkov, in Republike Srbske, ki obsega 49 odstotkov ozemlja BiH. V prilogi aneksa je zemljevid, ki prikazuje razdelitev ozemlja (Aneks II).

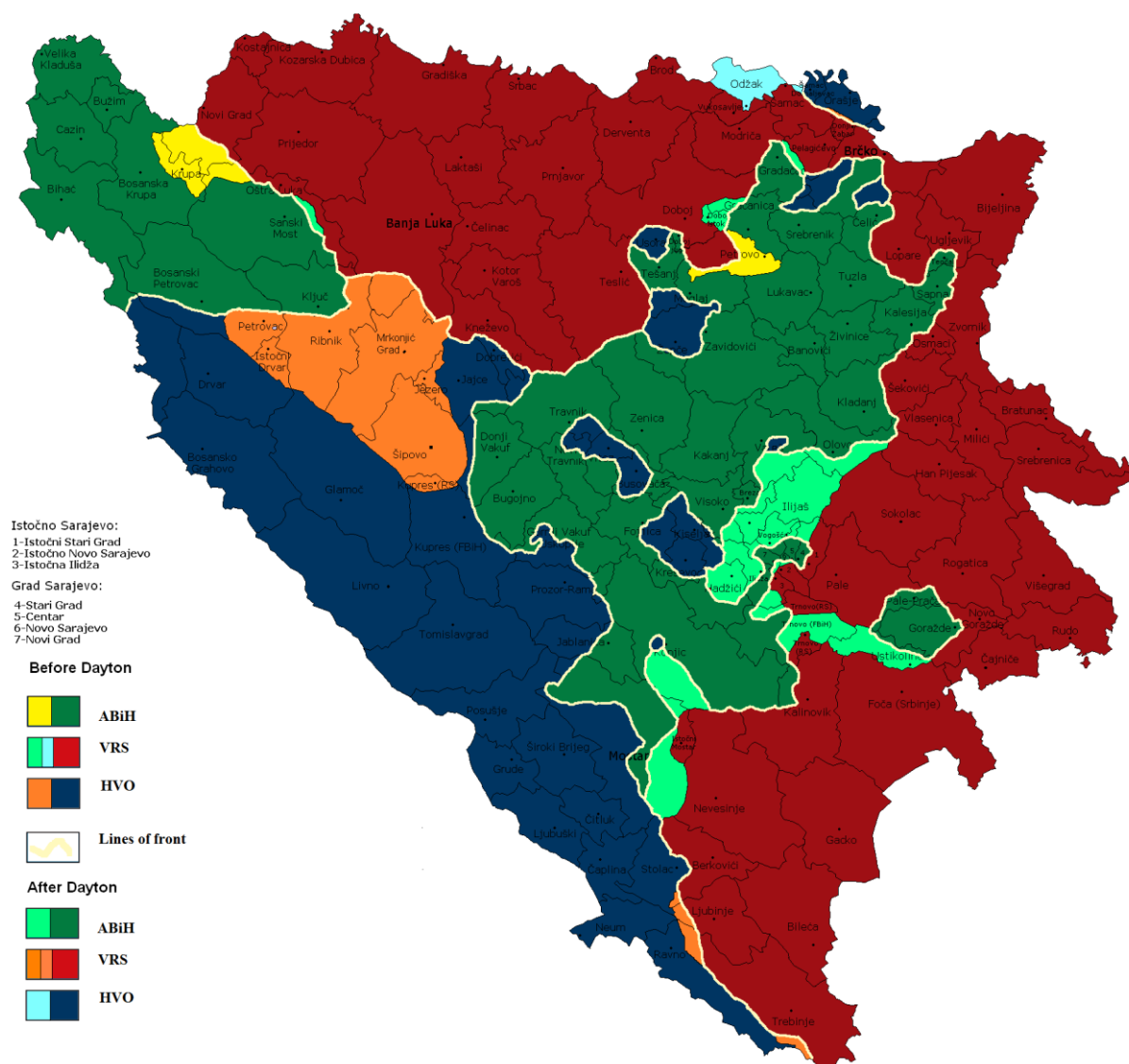
Slika 6.1 Politična razdelitev Bosne in Hercegovine v l. 1995, po daytonskem sporazumu



Vir: Wikipedia (2016a).

Hrvaške oborožene sile, ki so pred uveljavitvijo daytonskega sporazuma nadzorovale 26 odstotkov ozemlja BiH, so se morale umakniti iz velikega zahodnega dela Bosne, ki je po sporazumu pripadal Republiki Srbski. Prav tako so se morale umakniti iz nekaterih delov Srednje Bosne ter Hercegovine. V zameno so Hrvati dobili kontrolo nad manjšim delom Bosanske Posavine pri Odžaku (Mrduljaš 2008, 235).

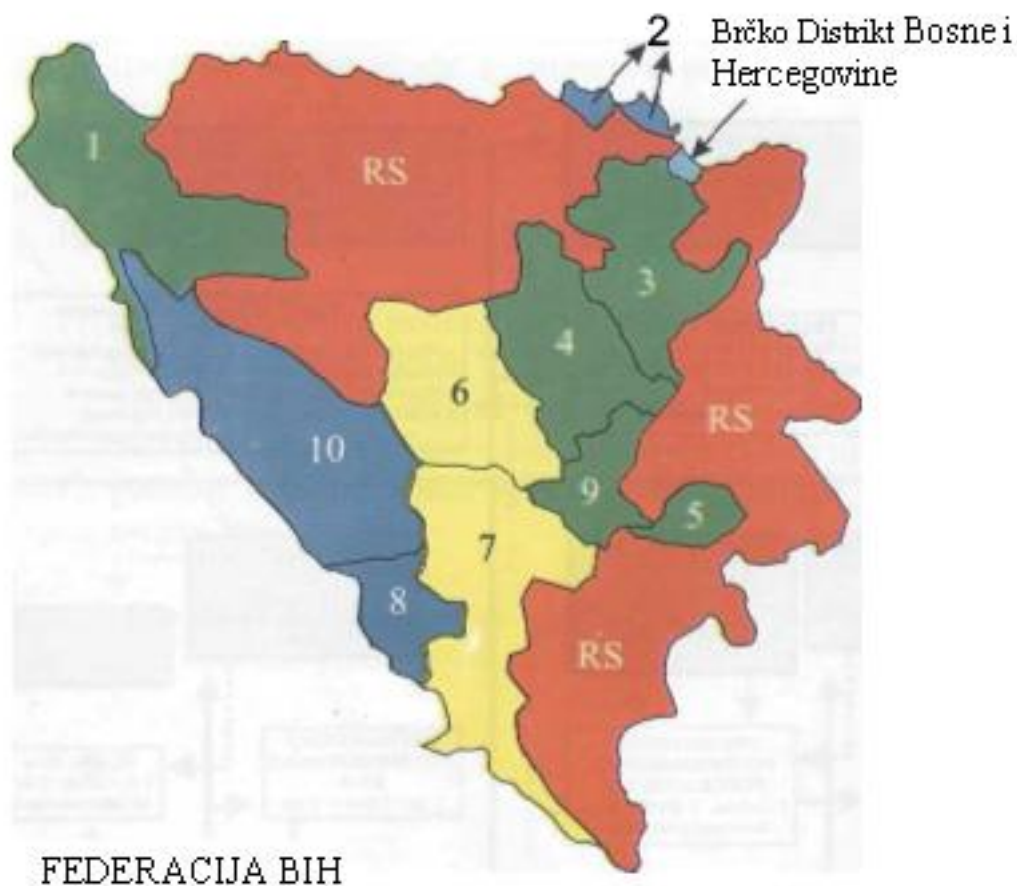
Slika 6.2: Spremembe v kontroli ozemlja vseh treh vojska po daytonskem sporazumu



Vir: Marinić (2014b).

Po ustavi je FBiH razdeljena na deset kantonov. V petih imajo večino Bošnjaki, v treh Hrvati in dva sta mešana (Zakon o federalnim jedinicama, čl. 6-15)

Slika 6.3: Upravna razdelitev Bosne in Hercegovine po daytonskem sporazumu



1. Unsko-sanski kanton
2. Posavski kanton
3. Tuzlanski kanton
4. Zeničko-dobojski kanton
5. Bosanskopodrinjski kanton Goražde
6. Srednjobosanski kanton
7. Hercegovačko-neretvanski kanton
8. Zapadnohercegovački kanton
9. Sarajevski kanton
10. Kanton br. 10 (Livanjski)

■ REPUBLIKA SRPSKA

■ BRČKO DISTRIKT BOSNE I HERCEGOVINE

Vir: Ustav Federacije Bosne i Hercegovine.

Več o demografski sliki BiH po vojni bo znano ob končni objavi rezultatov popisa, ki je bil izveden prvič po vojni l. 2013. Danes se ocenjuje, da v BiH živi 1.836.603 Bošnjakov (48,4 odstotka), 1.239.019 Srbov (32,7 odstotka) in 553.000 Hrvatov (14,6 odstotka). Preostalih

163.000 prebivalcev se ni nacionalno opredelilo (Pavković 2014). HVO je sicer po podpisu daytonskega sporazuma v času njegove implementacije 1. 1996 nadzoroval ozemlje, na katerem je 1. 1991 prebivalo 48,28 odstotka Hrvatov Bosne in Hercegovine. Na področju, ki ga je istega leta nadzorovala VRS, je pred vojno živel 20,35 odstotka Hrvatov v BiH, in na področju pod nadzorom ABiH 31,37 odstotka. Ocenjuje se, da so Hrvati iz Republike Srbske skoraj popolnoma razseljeni, na prostorih, ki so bili 1. 1996 pod kontrolo ABiH, pa se je njihovo število zmanjšalo na tretjino predvojnega (Mrduljaš 2013, 21). Od vseh treh narodov so Hrvati v vojni izgubili največji del svojega etničnega ozemlja (Mrduljaš 2013, 23).

Položaj Hrvatov v BiH danes je dokaj težak. Uradno so sicer še vedno eden od teh konstitutivnih narodov, vendar pa je v zapletenem političnem sistemu BiH *de facto* njihov glas lahko kadar koli preglasovan. Parlamentarni sistem namreč deluje v praksi na osnovi delitve strank po nacionalni pripadnosti. V tem oziru Hrvati s svojim številom ne morejo nikoli doseči potrebnega števila glasov v katerem od dveh domov parlamenta (Komšić 2009, 19). V treh kantonih, v katerih predstavljajo večino prebivalstva, Hrvati sicer uživajo določeno stopnjo samouprave. Kantoni namreč upravljajo z gradnjo objektov, gradnjo komunalne infrastrukture, s socialnim varstvom, kulturo, z izobraževanjem, zaposlovanjem in zdravstvom (Sadiković 2011, 22). Tudi v srednjobosanskem in hercegovsko-neretvanskem kantonu je obvarovan status Hrvatov kot konstitutivnega naroda, saj velja v obeh narodnostno mešanih kantonih posebna organizacija oblasti. V preprečitev preglasovanja Bošnjakov ali Hrvatov lahko občina zahteva delegiranje pristojnosti kantona. Vlade obeh kantonov so organizirane po posebnem režimu, o odločitvah, ki zadevajo vitalne interese enega ali drugega naroda, pa odloča parlament kantona z absolutno večino. Znotraj te večine se mora o odločitvi pozitivno izreči tudi večina predstavnikov obeh narodov, tako Hrvatov kot Bošnjakov (Omerović v Gavrić in drugi 2009, 375).

V zadnjih letih se čedalje več govori o vzpostavitvi "tretje entitete", t. j. hrvaške entitete v BiH. Ta ideja ima podporo med več kot 90 odstotki bosanskih Hrvatov. Ti doživljajo FBiH kot posledico washingtonskega sporazuma, ki je bil primarno sprejet z razlogom končanja vojne med Hrvati in Bošnjaki, ne pa povojne ureditve odnosov obeh narodov. Zato hrvaški politični predstavniki v BiH kakor tudi tisti iz Republike Hrvaške vedno glasneje govorijo o vzpostavitvi hrvaške teritorialne enote v BiH (Hrvatski entitet: Srbi ga prizivaju, Bošnjaci ga se plašče, a Hrvati šute 2014).

7 SKLEP IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ

Celotno sliko delovanja hrvaških oboroženih sil v BiH lahko razdelimo na tri faze. V prvi fazi vojne je šlo zlasti za boj Hrvatov in Bošnjakov proti Srbom. Ti so imeli l. 1992 pobudo na bojiščih v BiH in tam jim je uspelo uresničiti skoraj vse svoje cilje. Hrvaška stran je doživela velik udarec s padcem Bosanske Posavine, iz katere je moralo zbežati hrvaško prebivalstvo. Hkrati s tem se je z odprtjem cestnega koridorja med Bijelino in Banja Luko okrepila VRS in tako dobila tudi širše logistično zaledje, kar je predstavljalo težavo v nadaljevanju vojne. V prvih bitkah, v katerih je HVO deloval samostojno, se je nasploh poznalo, da je bila ta vojska sestavljena pretežno iz nabornikov; posledično je bila premalo izkušena. Posledica so bili porazi v bitkah za Kupres in Jajce. Sploh prvi je bil za hrvaško stran neugoden zaradi strateškega pomena kupreškega polja in tako izpostavljenosti Hercegovine. So pa Hrvati dosegli pomembno zmago v Hercegovini, v kateri so s prvo ofenzivo preprečili srbski prodor proti Mostarju. Obenem so zasedli veliko območje na levi obali Neretve do črte, ki še danes razmejuje RS in FBiH. Ta zmaga je bila bitna tudi za vojno na Hrvaškem, saj je Dalmaciji zagotavljala globino in preprečila, da bi VRS prodrla na morje in Hrvaško presekala na več delov. Ugotavljam, da je HVO v prvem letu vojne držal glavno breme v boju proti VRS (oz. prej JLA). Čeprav je bil številčno manjši od ABiH, je beležil v tem boju znatno boljše rezultate od svojega zaveznika.

Drugo fazo vojne predstavlja bošnjaško-hrvaška vojna, ki se nakazuje že konec l. 1992, dokončno pa izbruhne v začetku prihodnjega leta. Boji so bili srditi in HVO se je znašel v zelo težkem položaju. Večidel njegovih enot je bil obkrožen z veliko številčnejšo ABiH, prav tako pa je bila motena preskrba enot v Srednji Bosni. Izhod te vojne, ki se konča z washingtonskim premirjem l. 1994, je za Hrvate skrajno neugoden. HVO se zmanjša na račun odliva bošnjaških borcev, izgubi pa tudi nadzor nad velikim delom Srednje Bosne in delom Hercegovine (Konjic, Jablanica, vzhodni Mostar). To ima spet za posledico beg 150.000 Hrvatov, ki se danes le počasi vračajo v svoje domove.

Tretja faza vojne je zaznamovana z uspehi HVO, HV in ABiH. VRS je zvečine v defenzivi. HVO in HV izpeljeta več operacij, s katerimi zasedeta večino Zahodne Bosne in deblokirata bihaško enklavo. ABiH se ta čas usmerja zlasti na obrambo Bihača in deblokado Sarajeva. Sicer sodeluje v napadu na Kupres in delno v operaciji Maestral, a so sklepne operacije za zasedbo Zahodne Bosne pretežno v domeni hrvaških sil. Le-te so ustavljene s strani

mednarodne skupnosti 23 kilometrov pred Banja Luko. Tj. v trenutku, ko bi verjetno lahko zasedle mesto, kar bi bila tudi največja trofeja HV in HVO v vojni v BiH.

Hrvaške sile v vojni v BiH niso obranile vseh hrvaških etničnih prostorov in bi jih v tem oziru lahko šteli za poražence vojne. Hrvaški narod v BiH je izgubil največ svojega etničnega ozemlja, hkrati pa največ tudi na svoji številčnosti. Vloga hrvaških sil v BiH je širšega pomena. V začetni fazi vojne so bile nosilec odpora proti srbskemu napredovanju, prek Republike Hrvaške tudi logistično zaledje ABiH. Upravičeno je domnevati, da bi lahko Srbi brez delovanja hrvaških sil v BiH l. 1992 zavzeli celo BiH. Drugi pomemben vidik njihovega delovanja so bile zaključne operacije, brez katerih RS ne bi sedla za pogajalsko mizo. Vedeti pa moramo tudi, da se važen del bitk hrvaških sil ni odvijal zgolj na bojiščih, marveč tudi v politiki. Pri operaciji Južni potez smo lahko opazili, da so zmago hrvaškim vojakom na bojišču odvzele velike sile na mednarodnem prizorišču. Hrvaške sile so se v dveh letih vojne iz predvsem obrambne vojske razvile v vojske, ki so razvile ofenzivne potenciale. To je najvidneje v uspešnih skupnih ofenzivnih akcijah HV ter HVO v l. 1994 in 1995.

Če se omejimo na bojišča, so torej hrvaške oborožene sile v vojni v BiH dosegale tako uspehe kot neuspehe. Večino nalog so opravile odgovorno in uspešno nad svojimi realnimi zmognosti. Svojega temeljnega cilja niso dosegle. Zatorej prvo postavljeno hipotezo (*Delovanje hrvaških oboroženih sil v BiH je mogoče označiti kot uspešno*) na podlagi analize delovanja hrvaških oboroženih sil v vojni v BiH le delno potrjujem.

Minimalni cilj Hrvatov v BiH je predstavljal hrvaško samoupravno entiteto v sklopu neodvisne in suverene BiH. Med alternativne cilje spada unitarna BiH z bošnjaško-hrvaško vlado, ki bi bila pokorna Zagrebu, kar bi v praksi pomenilo novo NDH, ali pa delitev BiH bodisi po etničnem ali zgodovinskem principu. Kot lahko ugotovimo glede na diplomsko delo, Hrvati niso dosegli nobenega od naštetih ciljev. BiH je danes sicer t. i. federalizirana država, vendar v njej ni hrvaške entitete. Čeprav so Hrvati v FBiH in BiH na papirju konstitutiven narod, so se znašli v zelo težkem položaju politične desubjektivizacije. Če k temu dodamo še poraz na vojaškem področju, na katerem so izgubili največji del ozemlja med vsemi narodi, ter zmanjšanju njihovega števila, potem lahko vojno v BiH za Hrvate označimo kot neuspešno. Drugo hipotezo (*Hrvati v vojni v BiH niso dosegli svojih ciljev*) tako v celoti potrjujem.

Kako je torej mogoče, da cilj vojne ni bil izpolnjen, oboroženih sil pa ne morem oceniti kot neuspešnih, ko pa je 'vojna nadaljevanje politike z drugimi sredstvi'? Razlog je v dejstvu, da so Hrvati v BiH vodili zelo konfuzno in nekonsistenčno politiko, ki je spreminjala svoje cilje. Na začetku je hotela neodvisno BiH nacionalnih entitet, vmes se je nagibala k delitvi BiH in posledično zaostila spor z Bošnjaki, kar je pripeljalo do vojne še s slednjimi. Z washingtonskim sporazumom in ustanovitvijo FBiH je hrvaška politika pristala na skupno entiteto, v kateri so Hrvati podvrženi preglasovanju. Tej entiteti je po vojni HVO prepustil nadzor nad ozemljem, ki ga je zasedal in s tem suverenost nad hrvaškim narodom. Vse to je slabšalo izhodišče hrvaškim oboroženim silam, ki so kljub vsemu delovale koordinirano, organizirano in v interesu hrvaškega naroda v BiH.

8 LITERATURA

- Biserko, Sonja. 2008. *Hronologija događaja 1992–1997*. Dostopno prek: <http://bosnjaci.net/prilog.php?pid=26706> (14. junij 2016).
- Bobetko, Janko. 1996. *Sve moje bitke*. Zagreb: Lastna naklada.
- Operacija Cincar*. 2014. Dostopno prek: <http://www.braniteljski-portal.hr/Novosti/OBLJETNICE/Operacija-Cincar> (13. junij 2016)
- Vojno-redarstvena operacija Oluja "Oluja – bitka svih bitaka"*. 2015. Dostopno prek: <http://www.braniteljski-portal.hr/Novosti/OBLJETNICE/VOJNO-REDARSTVENA-OPERACIJA-OLUJA-OLUJA-BITKA-SVIH-BITAKA> (14. junij 2016).
- Clinton, Bill. 2016. *General Framework Agreement for Peace*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/event/Dayton-Accords> (16. junij 2016).
- Camo, Hamdo. 2000. *Hrvatska je izvršila agresiju na BiH*. Dostopno prek: http://www.camo.ch/hrvatska_agresija.htm (27. maj 2016).
- Cohen, Roger. 1994. *Bosnian Serbs, in Referendum, Reject Peace Plan*. Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/1994/08/30/world/bosnian-serbs-in-referendum-reject-peace-plan.html> (13. junij 2016).
- Hrvatski entitet: Srbi ga prizivaju, Bošnjaci ga se plaše, a Hrvati šute. 2014. Dostopno prek: <http://www.dnevno.hr/vijesti/regija/hrvatski-entitet-srbi-ga-prizivaju-bosnjaci-ga-se-plase-a-hrvati-sute-116473> (17. junij 2016).
- Dopolnilni protokol k Ženevskim konvencijam z dne 12. avgusta 1949 o zaščiti žrtev mednarodnih oboroženih spopadov (Protokol II)*. 1977. Dostopno prek: <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=93F022B3010AA404C12563CD0051E738> (20. avgust 2015).
- Evroterm*. 2000. Dostopno prek: <http://www.evroterm.gov.si/> (19. avgust 2015).
- Gavrić, Saša, Damir Banović in Christina Krause. 2009. *Uvod u politički sistem Bosne i Hercegovine – Izabrani aspekti*. Dostopno prek: www.pfsa.unsa.ba/pf/wp.../12/ZADNJA-VERZIJA-ZBORNIK-bez-korica-copy.pdf (16. junij 2016).
- Haaška (IV) konvencija o zakonih in pravilih vojne na kopnem*. 1907. Dostopno prek: <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/0/1d1726425f6955aec125641e0038bfd6> (20. avgust 2015).
- Prvi napad JNA na teritoriju BiH*. Dostopno prek: <http://www.historija.ba/d/208-prvi-napad-jna-na-teritoriju-bih/> (8. junij 2016).
- Počela operacija "Maestral"*. Dostopno prek: <http://www.historija.ba/d/136-pocela-operacija->

- maestral/ (14. junij 2016).
- Lipanjске zore*. 2006. Dostopno prek: <http://www.hic.hr/domov-rat00-bh-razno02.htm> (6. junij 2016).
- Juralić, Ivica. 2015. *Bitka koja nije smjela biti izgubljena*. Dostopno prek: <http://vojnapovijest.vecernji.hr/bitka-koja-nije-smjela-biti-izgubljena-1001909> (16. junij 2016)
- Jurković, Daniel. 2015. *Operacija "Tigar-Sloboda '94." i izbjeglički val*. Dostopno prek: <http://www.braniteljski.hr/zanimljivosti/dobro-je-znati/875-operacija-tigar-sloboda-94-i-izbjeglicki-val> (13. junij 2016).
- Komšić, Ivo. 2009. *Ustavno-pravni položaj Hrvata nakon Dayton – Kontinuitet depolitizacije*. Dostopno prek: http://tripalo.hr/knjige/hrvati_u_bih/komsic.pdf (17. junij 2016).
- Krajcar, Dražen. 2012. *Operacija 'Zima '94' – akcija koja je oslobodila Livanjsko polje i spasila Bihać*. Dostopno prek: <http://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/operacija-zima-94-akcija-koja-je-oslobodila-livanjsko-polje-i-spasila-bihac-72334> (6. junij 2016).
- Krajcar, Dražen. *Operacija Skok 1 – konačno oslobođenje Dinare*. Dostopno prek: <http://povijest.hr/bitkeiratovi/operacija-skok-1-konacno-oslobodenje-dinare/> (14. junij 2016).
- Kronologija hrvatsko-muslimanskog sukoba*. 2009. Dostopno prek: <http://www.hercegbosna.org/povijest/kronologija-hrvatsko-muslimanskog-sukoba/kronologija-hrvatsko-muslimanskog-sukoba-91.html> (11. junij 2016).
- Lukšić, Mislav Elvis. 2004. *Osvrt na znanstvenu studiju o Bosanskomuslimanskoj agresiji na Hrvate srednje Bosne 1992.–1994.* Dostopno prek: hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=18665 (14. junij 2016).
- Magaš, Branka in Ivo Žanić. 1999. *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991 – 1995*. Zagreb – Sarajevo: Naklada Jesenski i Turk.
- Marijan, Davor. 2000. Borbe za Kupres u travnju 1992. *Polemos* 3 (1): 11–49.
- 2002. Vještački nalaz: o ratnim vezama Hrvatske i Bosne i Hercegovine (1991.-1995.). *Časopis za suvremenu povijest* 36 (1). Dostopno prek: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=151906 (25. avgust 2015).
- 2004. Bosna i Hercegovina 1991.-1995. – u godinama nesvršenog rata. *STATUS Magazin za političku kulturu i društvena pitanja* 3. Dostopno prek: http://www.hercegbosna.org/dokumenti_upload/20100204/herceg_bosna201002041330160.pdf (25. avgust 2015).

- Marinić, Borna. 2014a. *Prekinuta operacija "Južni potez" – 12. listopada*. Dostopno prek: <http://dogodilose.com/2014/10/12/prekinuta-operacija-juzni-potez-12-listopada/> (18. junij 2016)
- 2014b. *Potpisan daytonski sporazum – 14. prosinca*. Dostopno prek: <http://dogodilose.com/2014/12/14/potpisan-daytonski-sporazum-14-prosinca/> (19. junij 2016)
- Ministarstvo unutrašnjih poslova RH. 2011. *Policija u domovinskom ratu 1990.-1991*. Dostopno prek: http://www.mup.hr/UserDocsImages/Glasilo%20MUP/2010/prilog_42.pdf (16. junij 2016)
- Mrduljaš, Saša. 2007. *Politička dimenzija hrvatsko-muslimanskih/bošnjačkih odnosa tijekom 1992. godine*. Dostopno prek: hrcak.srce.hr/file/46326 (17. junij 2016)
- 2008. *Veličina etničkih prostora u Bosni i Hercegovini (1991) i njihova podjela po Daytonskome mirovnom ugovoru (1995.)*. Dostopno prek: <http://hrcak.srce.hr/37887> (16. junij 2016).
- 2009. *Prostorno-demografsko određenje etničkog i političkog pojma Bosanske Posavine. Nova prisutnost 7 (1)*. Dostopno prek: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7tEu5oM-ItAJ:hrcak.srce.hr/file/60937+&cd=1&hl=sl&ct=clnk&gl=si> (9. junij 2016).
- 2011. *Doprinos vladajućih bosansko-hercegovačkih stranaka izbijanju rata u Bosni i Hercegovini. Suvremene teme 4 (1)*. Dostopno prek: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:rTqmsv3XnC0J:hrcak.srce.hr/file/113119+&cd=1&hl=sl&ct=clnk&gl=si> (6. junij 2016).
- 2013. *Etnička struktura prostora pod kontrolom Republike Srpske, Hrvatskog Vijeća Odbrane i Armije Bosne i Hercegovine prema popisu stanovništva iz 1991. Godine. Polemos 16 (1), 15 - 35*. Dostopno prek: hrcak.srce.hr/file/166697 (19. junij 2016)
- Ustav Federacije Bosne i Hercegovine*. Dostopno prek: http://www.parlamentfbih.gov.ba/bos/parlament/o_parlamentu/ustavfbih.html (16. junij 2016).
- Katz, Vera. 2010. *Istorija parlamentazirma u BiH*. Dostopno prek: <https://www.parlament.ba/istorija/Default.aspx?id=27926&langTag=bs-BA&pril=b> (6. junij 2016).
- Pavković, Jože. 2014. *Popis šokirao: Nestala jedna trećina Hrvata u BiH. Etničko čišćenje!?* Dostopno prek: <http://www.vecernji.hr/popis-sokirao-nestala-jedna-trecina-hrvata-u-bih-etnicko-ciscenje-914920> (17. junij 2016).
- Struktura države Bosne i Hercegovine na temelju Dejtonskog mirovnog sporazuma*. Dostopno

- prek: <http://www.ifimes.org/ba/7942-struktura-drzave-bosne-i-hercegovine-na-temelju-dejtonskog-mirovnog-sporazuma> (14. junij 2016).
- Popović, Ana. 2011. Egzodus Hrvata srednje Bosne. *Večernji list*, 10. april. Dostopno prek: <http://www.vecernji.ba/egzodus-hrvata-srednje-bosne-274876> (11. junij 2016).
- Praljak, Slobodan. 2014. *Facts 3*. Zagreb: Založba Oktavian.
- Prial, Frank J. 1993. Conflict in the Balkans; Key Issue for U.S. and U.N.: Who Leads the Peacekeepers. *The New York Times*, 6. maj. Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/1993/05/06/world/conflict-in-the-balkans-key-issue-for-us-and-un-who-leads-the-peacekeepers.html?scp=3&sq=Bosnia+and+Herzegovina&st=nyt> (15. junij 2016)
- Prosecutor vs Tadić*. Dostopno prek: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> (20. avgust 2015).
- Ramet, Sabina P. 2005. *Thinking about Yugoslavia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Na današnji dan 1995. godine – početak operacije "Ljeto 95"*. 2015. Dostopno prek: <http://www.rportal.eu/index.php/povijest/item/974-na-danasnji-dan-1995-godine-pocetak-operacije-ljeto-95> (13. junij 2016).
- Sadiković, Emir. 2011. *Evropske integracije in lokalna samouprava v Bosni in Hercegovini*. Dostopno prek: www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-ONPPVGRD/198e318e-70a0-4590.../PDF (18. junij 2016).
- Sancin, Vasilka, Dominika Švarc in Matjaž Ambrož. 2009. *Mednarodno pravo oboroženih spopadov*. Ljubljana: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje
- Delalic, Medina. *HVO i dijelovi Hrvatske vojske su izvršili agresiju na BiH*. Dostopno prek: <http://www.camo.ch/spegelj.htm> (27. maj 2016).
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 2000. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=vojna&hs=1 (19. avgust 2015).
- Stipič, Borislav. 2012. *Posavina - ni prodana, ni predana...* Dostopno prek: <http://www.hercegbosna.org/kolumne/domovinski-rat/posavina-ni-prodana-ni-predana-6503.html> (8. junij 2016).
- Škarica, Matej. 2014. *Pred brojnim gledateljima u Zagrebu prikazan dokumentarni film 'Jajce u obrani 1992.'* Dostopno prek: <http://www.bljesak.info/rubrika/vijesti/clanak/pred-brojn timers-gledateljima-u-zagrebu-prikazan-dokumentarni-film-jajce-u-obrani-1992/81569> (4. junij 2016).
- Šulj, Tomislav. 2015. *"Skok 2" uvertira u "Ljeto 95"*. Dostopno prek: <http://vojnapovijest.vecernji.hr/broj-54-vp/skok-2-uvertira-u-ljeto-95-1024725> (14. junij

- 2016).
- Švarn, Filip. 2007. *Spider's Web*. Dostopno prek: http://www.bosnia.org.uk/bosrep/report_format.cfm?articleid=3176&reportid=173 (13. junij 2016).
- Tomanović, Milorad. 2001. *Srpska crkva u ratu i ratovi u njoj*. Beograd: Medijska knjižara Krug. Dostopno prek: <http://www.bosnafolk.com/pdf/spc.pdf> (13. junij 2016).
- Tomas, Mario. 2014. *Zajedničko djelovanje HV-a i HVO-a u Oluji*. Dostopno prek: <http://kamenjar.com/zajednicko-djelovanje-hv-hvo-u-olui/> (14. junij 2016).
- Tulić, Samir. 2016. *Obilježena 22. godišnjica utemeljenja 101. pukovnije HVO "Ante Knežević Krpe"*. Dostopno prek: <http://www.rtvusk.ba/vijest/obiljezena-22-godisnjica-utemeljenja-101-pukovnije-hvo-ante-knezevic-krpe/6028> (16. junij 2016)
- Južni potez*. Dostopno prek: http://www.uvsjp-alfa.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=281:juni-potez&catid=53:akcije&Itemid=163 (14. junij 2016).
- Mapa Bosne i Hercegovine*. Dostopno prek: http://www.uino.gov.ba/h/Mapa_BiH.html (20. junij 2016).
- Veselinović, Velimir. 2014a. Obnavljanje i djelovanje Hrvatske stranke prava, 1990–1992. *Politička misao* 51 (2): 55–87.
- 2014b. Hrvatska stranka prava i domovinski rat. V *Simbol, identitet i domovinski rat*, ur. Marin Sabolović, 25–26. Zagreb: Odjel za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatsko grboslovno i zastavoslovno društvo. Dostopno prek: http://bib.irb.hr/datoteka/725351.knjiga_sazetaka_SIDR.pdf (25. avgust 2015).
- Croatian Defense Council*. Dostopno prek: <http://www.vojska.net/eng/armed-forces/bosnia-and-herzegovina/hvo/organization/1995/> (18. junij 2016).
- Wikipedia. 2016a. *Daytonski sporazum*. Dostopno prek: https://sl.wikipedia.org/wiki/Daytonski_sporazum#/media/File:Bih_dayton_en.png (16. junij 2016)
- 2016b. *Etnička struktura stanovništva 1991*. Dostopno prek: https://hr.wikipedia.org/wiki/Rat_u_Bosni_i_Hercegovini#/media/File:Ethnic_Composition_of_BiH_in_1991.gif (18. junij 2016)
- 2016c. *Hrvatske zajednice u Bosni i Hercegovini*. Dostopno prek: https://hr.wikipedia.org/wiki/Rat_u_Bosni_i_Hercegovini#/media/File:Hrvatske_zajednice.PNG (18. junij 2016)
- Zakon o federalnim jedinicama (kantonima, županijama)*. Dostopno prek: <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/1996/zakoni/id%20o%20kantonima.htm>

(20. junij 2016)

Zovak, Jerko. 2000. *Rat u Bosanskoj posavini 1992*. Dostopno prek: http://www.jerkozovak.com/images/Rat_u_Bosanskoj_posavini_1992.pdf (9. april 2016).

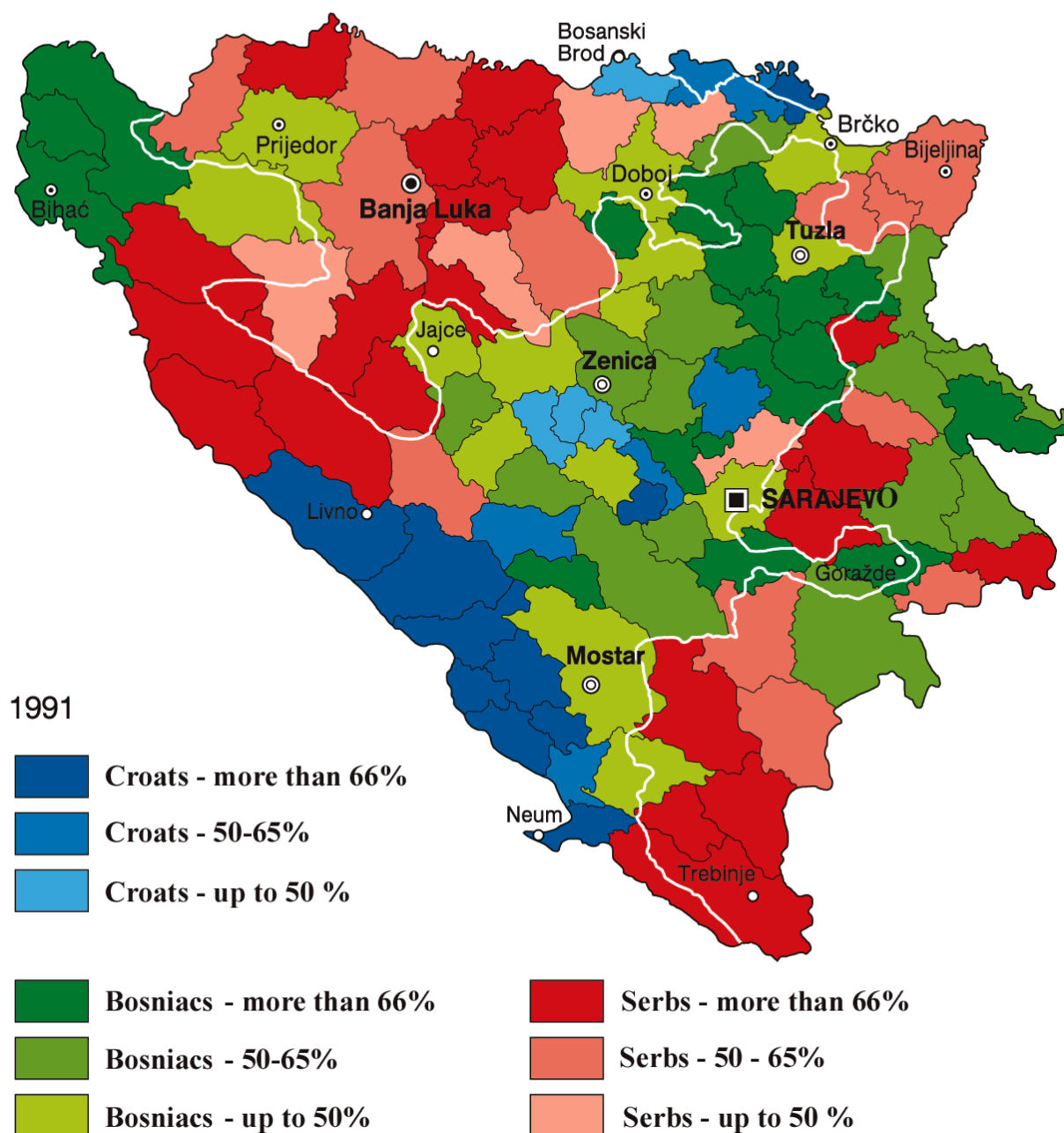
Žabkar, Anton. 2003. *Marsova dediščina*. Ljubljana: Založba FDV.

Ženevska (I) konvencija za izboljšanje položaja ranjencev in bolnikov oboroženih sil v vojni na kopnem. 1949. Dostopno prek: <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/ART/365-570005?OpenDocument> (20. avgust 2015).

9 PRILOGE

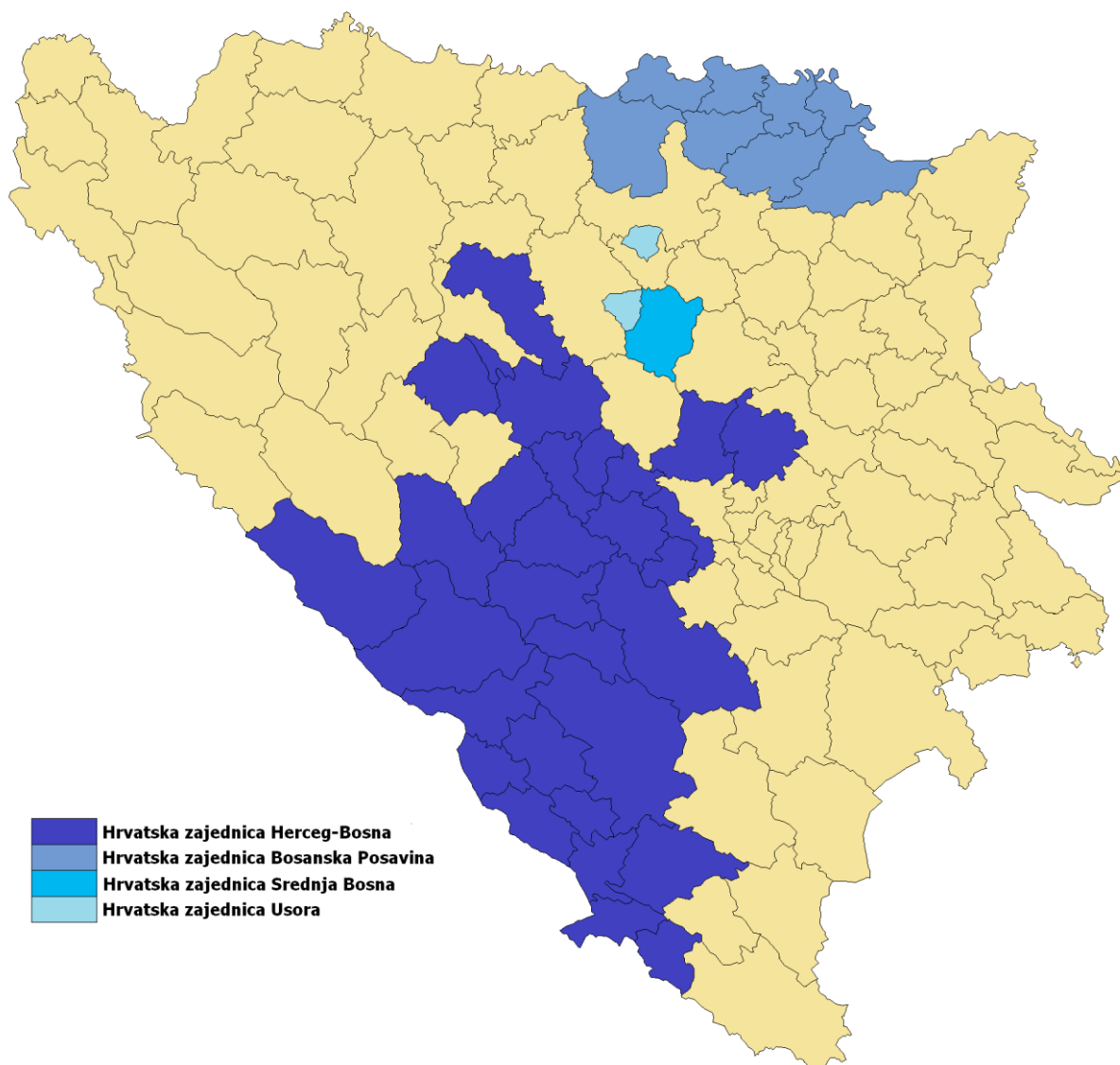
9.1 Priloga A: Demografska slika BiH po popisu l. 1991

Ethnic composition before the war in BiH (1991)



Vir: Wikipedia (2016b).

9.2 Priloga B: Hrvatske samoupravne skupnosti v BiH l. 1991



Vir: Wikipedia (2016c).

9.3 Priloga C: Zemljevid BiH



Vir: Mapa Bosne i Hercegovine 2016.